

Poština plačana v gotovini.

ŽIVLJENJE IN SVET

Stolp »svete hiše« v Singapuru

Tedenska revija

Štev. 20.

Ljubljana, dne 16. novembra 1928.

Leto II.

Knjiga 4

F. M. Dostojevskij

VELIKI INKVIZITOR

Poglavje iz romana »Bratje Karamazovi«

Iz Levstikovega prevoda »Bratov Karamazovih«, ki izide po novem letu, priločujemo poglavje »Veliki inkvizitor« kot najgloblje in najstrašnejše, ki ga je kdaj kdo napisal o konfliktu med Kristovim krščanstvom in krščanstvom vladajoče in vojujoče Cerkve. Odrešenik in inkvizitor stojita drug drugemu nasproti; krščanstvo krvavega meča in plamenečih gramad se prepira s krščanstvom vseodpuščajoče Ljubezni ter mu dokazuje svojo edno zveličavnost. In pravda med obema se konča s poljubom, ki ga pritisne Sin božji na ustnice starca-inkvizitorja...

«Vidiš, niti tu ne morem opraviti brez predgovora, to je, brez književnega predgovora, tfej!» se je zasmejal Ivan. «Kak avtor bi pa bil? Moje dejanje, vidiš, se godi v šestnajstem stoletju in takrat — to moraš itak iz šole vedeti — takrat je bila kakor nalašč navada, da so v pesniških proizvodih vodili na zemljo višje sile. O Danteju niti ne govorim. V Franciji šo sodnijski pisarji in tudi menihi po samostanih prirejali cele predstave, v katerih so vodili na pozornico Mater božjo, angele, svetnike, Krista in samega Boga. Takrat je bilo vse to zelo naivno. V Viktorja Huga »Notre Dame de Paris« se na čašt rojstvu francoskega prestolonaslednika vrši v Parizu za dni Ludvika XI. v dvorani mestne hiše počuna in brezplačna ljudska predstava z naslovom: »Le bon jugement de la très sainte et gracieuse Vierge Marie«, kjer osebno nastopi Ona sama in proglasi svoj »bon jugement«. Tudi pri nas v Moskvi so se vršile v starih časih, še pred Petrom Velikim, kedaj pa kedaj podobne dramske predstave, zlasti iz Stare zaveze; a mimo dramskih predstav je bilo takrat po vsem svetu razširjenih mnogo povesti in »stihov«, v katerih so po potrebi nastopali svetniki, angeli in vse nebeške moči. Pri nas po samostanih so se tudi ukvarjali s prevajanjem, prepisovanjem in celo spisovanjem takih pesnitev in to že v tatarskih časih. Imamo na primer samostansko pesmico (prevedeno iz grščine, kakopak): »Mukepolna pot Mater božje«, ki s smelostjo svojih slik ne ostaja za Dantejevimi. Mati božja poseť pekel in arhangel Mihael jo vodi »po mukah«. Ona vidi grešnike in njihovo trpljenje. Tam je med drugim prezanimiv razred grešnikov v gore-

čem jezeru: nekateri iz njih se pogrezajo v to jezero tako, da vobče ne morejo več splavati iz njega — »Bog jih je že pozabil«, pravi pesem z neobičajno globino in silo izraza. In glej, Mati božja, vsa potrta in plakajoča, pade pred božjim prestolom na kolena in prosi pomiloščenja za vse, ki so v peklu, za vse, ki jih je videla tam, brez razlike. Njen razgovor z Bogom je kolosalno zanimiv. Ona moleduje, ona se ne gane, in ko ji Bog kaže na predre roke in noge njenega Sina in jo vpraša: »Kako naj odpustim Njegovim mučiteljem?« — veli ona vsem svetnikom, vsem mučnikom, vsem angelom in arhangelom, naj padejo z njo vred na kolena in prosijo za pomiloščenje vseh brez razlike. Konec je ta, da izprosi od Boga vsakoletno prenehanje muk od velikega petka do binškošne nedelje in grešniki iz pekla se nato zahvaljujejo Gospodu in vpijo k Njemu: »Pravičen si, o Gospod, da si tako sodil«. Nu, vidiš, tudi moja pesem bi bila nekaj podobnega, da se je porodila v tistih dneh. Pri meni se pokaže na pozornici On; res je, da v pesnitvi ničesar ne govori, ampak se samo pokaže in gre mimo. Petnajst stoletij je že minulo, odkar je obljubil, da pride v svojem carstvu, petnajst stoletij, odkar je Njegov prerok zapisal: »Evo, prišel bom kmalu! Dneva in ure pa ne ve niti Sin, ampak kvečjemu Moj nebeški Oče.« kakor je rekel On sam še na zemlji. Toda človeštvo Ga pričakuje s prejšnjo vero in prejšnjo pobožnostjo. O, celo z veliko vero, zakaj petnajst vekov je že minulo od tistih dob, kar so prestala človeku poroštva iz nebes:

Veruj srcu, kar ti pravi,
znamenj iz nebes ni več.

Tedaj samo še vera v to, kar govori srce! Res je, da je bilo takrat tudi mnogo čudežev. Bili so svetniki, ki so čudežno zdravili bolne; k nekaterim pravičnikom je po njihovih življenjskih pisih prihajala sama Kraljica nebes. Toda vrag ne počiva in človeštvo je že pričeno dvomiti o resničnosti teh čudežev. Kakor nalašč se je pojavilo takrat na severu, v Nemčiji, strašno novo krivoverstvo. „Ogromna zvezda, svetiljki podobna“ (to je, Cerkvi) je pala na izvirke voda in vode so postale grenke. Ti krivoverci so jeli bogokletno zanikavati čudeže. Toda tem bolj goreče verujejo tisti, ki so ostali zvesti. Solze človeštva se dvigajo k Njemu kakor nekdanj, pričakujejo Ga, ljubijo Ga in zaupajo Vanj ter koprne po tem, da bi Zanj trpeli in umirali kakor nekdanj... In glej, toliko stoletij je človeštvo z gorečo vero molilo: „Pokaži se nam, o Gospod!“ — toliko stoletij je klicalo k Njemu, da je v Svojem neizmernem usmiljenju zaželel stopiti doli k njim, ki so molili. Že prej je prihajal na zemljo ter posečal nekatere pravičnike, mučenike in svete puščavnike že na zemlji, kakor je popisano v njihovih „življenjih“. Tjutčev, ki je globoko veroval v resničnost svojih besed, je pri nas oznanil:

K tlom kloneč pod težkim križem,
zemlja rodna, tvoje kraje
Kralj nebes v podobni hlapca
je obšel blagoslavlja je —

kar je bilo nedvomno res, tako ti povem. In vidiš, hotelo se Mu je, da bi se vsaj za trenutek pokazal med narodom — med trpečim in mučočim se narodom, ki Ga vzlic svoji smradni grešnosti po otroško ljubi. Dejanje se pri meni godi na Španskem, v Sevilji, v najstrašnejših časih inkvizicije, ko so v slavo božjo vsak dan gorele po deželi grmade in so

v sijajnih avtodafejih
zle krivoverce sezigali.

O, to seveda ni bil tisti prihod, ko se bo po Svoji obljubi prikazal na koncu dni v vsej nebeški slavi, prihod, nenaden kakor blisk, ki šine od iztočka do zapada. Ne, zaželel je, da bi vsaj za trenutek posetil Svoje otroke in to prav tam, kjer so bile kakor nalašč vzprasketale grmade krivovercev. Po Svojem neizmernem usmiljenju pride še enkrat med ljudi v prav tisti člove-

ški podobi, v kateri je pred petnajstimi stoletji tri leta hodil med njimi. Spusti se na „vroče ulice“ južnega mesta, kjer je kardinal veliki inkvizitor kakor nalašč baš prejšnji dan vpričo kralja, dvora, vitezov, kardinalov in prelepih dvornih dam ter mnogoštevilnega prebivalstva vse Sevilje ad maiorem Dei gloriam sežgal na en mah skoro celo stotino krivovercev. Pojavil se je tiho in neopazno, a glej čudo, vsi so Ga takoj spoznali. To bi utegnilo biti eno izmed najboljših mest pesnitve — namreč, zakaj so Ga vsi takoj spoznali. Z nepremagljivo močjo sili ljudstvo k Njemu, obdaja Ga, narašča okoli Njega in gre za Njim. On stopa sredi njih molče, s tihim nasmeškom neskončnega usmiljenja. Solnce ljubezni gori v Njegovem srcu, žarki Luči, Razsvetljenja in Moči mu izvirajo iz oči, izlivajo se na ljudi in pretresajo njih srca z ljubeznijo, ki se odziva Njegovi. On razprostira proti njim roke in jih blagoslavlja in od Njegovega dotika, da, celo od dotika Njegovih oblačil, izhaja zdravilna moč. Glej starca, slepca izza otroških let, ki vzklikne iz množice: „Ozdravi me, o Gospod, da Te vidim tudi jaz!“ — in glej, z oči mu pade kakor luskine in slepec Ga vidi. Ljudstvo plaka in poljublja zemljo, po kateri stopa On. Otroci sipljejo predenj cvetje ter pojo in Mu kličejo: „Hozana!“ „To je On, to je On sam,“ ponavljajo vsi, „to mora biti On, nihče drugi kakor On.“ On pa se ustavi v preddvorju seviljske stolnice prav tisti mah, ko z jokom nesov v cerkev belo, odprto otroško krstico: sedemletna deklica leži v njej, edina hči uglednega meščana. Mrtvo dete je vse pokrito s cvetjem. On bo obudil tvojega otroka, kličejo plaka joči materi iz množice. Pater iz stolnice, ki je prišel krsti naproti, začudeno gleda in grbanči obrvi. A tedajci se razleže divji jok matere umrlega otroka, ki se je vrgla k Njegovim nogam. „Če si Ti, tedaj obudi moje dete!“ vzklika in izteza roke proti Njemu. Procesija se ustavi, nosilci postavijo krstico na tlak k Njegovim nogam. On jo sočutno gleda in Njegova usta še enkrat tiho izreko besedi: „Talita kumi“ — „in deklica je vstala“. Dekletce se pri vzdigne v krsti, sede pokonec in gleda in se smehlja z začudenimi, odprtimi očkami okoli sebe. V rokah drži šopek belih rož, s katerimi je ležala v krsti. Med ljudstvom se začne zmešnjava, ihtenje in krik — in glej, prav tisto

minuto pride po trgu mimo stolnice sam kardinal, veliki inkvizitor. Skoro devetdesetleten starec je, visok in raven, z izsušenim obrazom in vpadlimi očmi, iz katerih pa se še vedno sveti in žari kakor ognjena iskra. O, on ne nosi svojih sijajnih kardinalskih oblačil, v katerih se je včeraj šopiril pred narodom, ko so sežigali sovražnike rimske vere — ne, v tem trenutku ima na sebi samo svojo staro, raskavo meniško haljo. V odmerjeni razdalji gredo za njim njegovi mrki pomočniki in hlapci in 'sveta' straža. Pred množico postoji in gleda od daleč. Vse je videl, videl je, kako so postavili krsto k Njegovim nogam, videl je, kako je deklica vstala od mrtvih, in obraz se mu je zmračil. Mrko grbanči svoje sive, goste obrvi in zlovešč ogenj se mu bliska v očeh. On iztegne svoj prst in ukaže stražarjem, naj Ga primejo. In glej, tolikšna je njegova moč in dotorej je ljudstvo že naučeno, pokorno in v trepetu poslušno njegovi volji, da se množica neutegoma razstopi pred stražarji in ti sredi grobnega molčanja, ki je mahoma nastopilo, položijo Nanj roke in Ga odvedejo. Trudoma se vsa namah kakor en mož skloni z glavami do tal pred starcem-inkvizitorjem, ta pa molče blagoslovi ljudstvo in gre mimo. Straža privede Jetnika v tesno in mračno obokano ječo v starodavni zgradbi Svetega sodišča ter Ga zapre vanjo. Dan mine, nastopila je temna, vroča in dušeča seviljska noč. Zrak diši po 'lavorju in citronah'. Sredi globokega mraku se zdajci odpro železna vrata ječe in počasi stopi vanjo sam stari veliki inkvizitor s svetiljko v roki. Sam je, vrata za njim se takoj zapro. Pri vhodu se ustavi in dolgo, minuto ali dve, opazuje Njegov obraz. Naposled se tiho približa, postavi svetiljko na mizo in Mu reče:

— Ti si to? Ti? In ko ne dobi odgovora, naglo doda: 'Ne odgovarjaj, molči. In tudi, kaj bi mogel reči? Pre-dobro vem, kaj porečeš. Saj tudi nimaš pravice, da bi kaj dodajal k temu, kar si nekoč že povedal. Le zakaj si nas prišel motit? Kajti motit si nas prišel, to veš sam. A veš li, kaj bo jutri? Jaz ne vem, kdo si, in tudi ničem vedeti, ali si Ti ali samo Njegova podoba; toda jutrišnji dan Te obsodim in Te sežgem na grmadi kakor najhujšega izmed krivovercev, in prav tisto ljudstvo, ki Ti je danes poljubljalo no-ge, bo jutri planilo na edini moj mig-

ljal in bo prigrebalo oglje k Tvoji grmadi, veš li to? Da, morebiti veš, je dodal v globokem premišljevanju, ne da bi le za trenutek odtrgal pogled od svojega Jetnika.»

«Ne razumem čisto, Ivan, kaj naj to pomeni?» se je nasmehnil Aljoša, ki ga je ves čas molče poslušal. «Ali je to res samo brezbrežna fantazija ali kaka pogrška s starčeve strani, kak nemogoč quid pro quo?»

F. M. Dostojevskij

«Vzemj zastran mene poslednje,» se je zasmel Ivan, «če te je sodobni realizem res dotorej pokvaril, da ne preneseš ničesar fantastičnega. Če hočeš quid pro quo, naj bo po tvojem. Res je,» se je zasmel iznova, «starcu je bilo devetdeset let in ob ideji, kakršna je bila njegova, bi se mu bilo že davno lahko zmešalo. In Jetnik ga je bil nemara pretresel s Svojo vnanjostjo. In končno je bila to morda samo blodnja, predsmrtni privid devetdesetletnega starca in povrh še razpaljenega po včerajšnjem avtodafeju, na katerem so bili sežgali do sto krivovercev. Toda, mar nama ni vse eno,

ali je bil quid pro quo ali brezbrežna fantazija. Tu gre samo za to, da mora starec povedati, kar mu je na duši; da si za vseh svojih devetdeset let vendar že olajša srce in glasno govori o tistem, o čemer je vseh devetdeset let molčal.»

«A Jetnik — ali molči tudi On? Gle-da 'ga in ne reče niti besede?»

«Da, tako tudi mora biti in celo v vsakem primeru.» Ivan se je spet zasmejal. «Starec Ga sam opozori, da On nima pravice dodajati k tistemu, kar je že preje povedal. Če hočeš, je prav v tega najvažnejša temeljna črta rim-skega katoličanstva, vsaj po mojem mnenju: Vse si predal papežu in po tem takem je zdaj vse pri njem, Ti pa zdaj kar rajši ne hodi k nam in nas ne moti, dokler ne pride Tvoj čas. Oni ne govore samo tako, ampak tudi pišejo, vsaj jezuitje. Sam sem čital to v njihovih bogoslovcih. Ali imaš pravico, da nam razodeneš bodi si le eno izmed skrivnosti sveta, iz katerega si prišel?» ga vprašuje moj starec in Mu sam odgovarja namestu Njega: «Ne, nimaš je, da ne bi na ta način do-dajal k temu, kar je bilo že preje re-čeno, in ne bi vzal ljudem svobode, ki si jo tolikanj branil, dokler si bil na zemlji. Vse, kar vnovič oznaniš, bo po-seglo ljudem na svobodo vere, ker se jim bo razodelo kot čudež, a Tebi je bila takrat, pred poldrugim tisočletjem svoboda vere dražja od vsega. Mar ni-si Ti tisti, ki je tiste čase tolikrat go-ovoril: 'Storiti vas hočem svobodne?' Toda zvo, zdaj si videl te 'svobodne' ljudi,» doda starec mahoma z zamišlje-nim nasmeškom. «Da, ta stvar nas je drago stala,» nadaljuje, strogo gledaje Nanj, «a naposled smo jo vendarle do-svršili v Tvojem imenu. Petnajst sto-letij smo se ubijali s to svobodo, a zdaj je tega konec, temeljito konec. Ti menda ne verjameš, da je temeljito konec? Tako krotko gledaš name, niti Tvoje nejevolje Ti menda nisem vred-nen? Toda vedi, da so zdaj prav dan-današnji, ti ljudje bolj nego kdaj uver-jeni, da so povsem svobodni, čeprav so nam sami prinesli svojo svobodo in so jo pokorno položili k našim no-gam. A to smo mi napravili; ali Ti je bilo do tega? Ali si želel take svobo-de?»

«Spet ne razumem,» mu je Alijoša segel v besedo. «Ali se norčuje iz Nje-ga in Ga zasmehuje?»

«Niti malo ne. Izrečno šteje sebi in svojim ljudem v zaslugo, da so vendar že premagali svobodo in to z name-nom, da osrečijo ljudi. Zakaj zdaj (razume se, da meri s tem na inkvizi-cijo), šele zdaj je postalo mogoče, da pričnemo misliti na srečo ljudi. Človek je bil ustvarjen za upornika; ali pa morejo biti uporniki srečni? Tebe so svarili, Mu pravi, ni se Ti manjkalo svaril in dobrih svetov, toda poslušal jih nisi. Zavrgel si edino pot, po kate-ri je bilo moči storiti ljudi srečne, a na srečo si predal svoj posel nam, ko si šel odtod. Obljubil si, s Svojo besedo si potrdil, pravico si nam dal, da vežemo in razvezujemo; kako bi mo-gel zdaj misliti na to, da nam vzameš pravico? Zakaj si nas tedaj prišel mo-tit?»

«A kaj pomenijo besede: ni se Ti manjkalo svaril in dobrih svetov?» je vprašal Alijoša.

«Saj prav to je glavno, kar mora sta-rec povedati. — Strašen in pameten duh, duh samouničenja in nebitja,» na-daljuje starec, velik duh je govoril s Teboj v puščavi in v knjigah nam je sporočeno, kakor da Te je izkušal. Ali je bilo tako ali ne? In ali je bilo moči reči karkoli resničnejšega od te-ga, kar Ti je oznanil v svojih treh vprašanjih in kar si Ti odbil in kar se v knjigah imenuje 'izkušnja'? In ven-dar, če se je kdaj na zemlji zgodil res-ničen čudež, se je zgodil tisti dan, na dan Tvojih treh izkušnjav. Prav to je bilo bistvo čudeža, da so se pojavila ta tri vprašanja. Če bi si bilo moči pred-staviti, vsaj za primer in poizkušnjo, da so se ta tri vprašanja strašnega du-ha brez sledu izgubila v knjigah in da jih je treba vpostaviti, vnovič izmi-sliti in sestaviti, da se iznova vpišejo v knjige, in v ta namen zbrati vse ze-meljske modrijane, vladarje, velike sve-čenike, učenjake, filozofe in pesnike, ter jim zadati nalogo: izmislite si in sestavite tri vprašanja, a taka, da se ne bodo sama ujemala s pomenom dogod-ka, ampak bodo vrhu tega tudi izražala v treh besedah, v treh človeških stavkih, vso bodočo zgodovino sveta in človeštva — kako misliš, ali bi mo-gla vsa zemeljska modrost, če bi se zbrala v eno, izmisliti karkoli takega, da bi bilo po svoji sili in globini po-dobno tem trem vprašanjem, ki Ti jih je takrat resnično zadal mogočni in umni duh v puščavi? Že po edinih teh vprašanjih, samo po čudežu njihovega

pojavljenja je moči spoznati, da nimaš posla z vsakdanjim človeškim umom, ampak z vekovečnim in absolutnim. Zakaj v teh treh vprašanih je tako rekoč zbrana v celoto in napovedana vsa nadaljna človeška zgodovina; v njih so naznačeni trije obrazi, v katere se bodo štrnila vsa nerazrešna zgodovinska protislovja človeške prirode na

vsej zemlji. Takrat to še ni moglo biti tako jasno, zakaj bodočnost je bila še neznana, a zdaj, ko je minulo petnajst stoletij, vidimo, da je v teh treh vprašanih vse dotorej zadeto in napovedano in da se je dotorej izkazalo, da ne moremo ničesar več ne pridati ne vzeti od njih.

(Dalje prihodnjič.)

Nebeški ogenj v sibirski tajgi

Padec največjega meteorja, kar jih pomni človeštvo

Bilo je sredi sibirske pomladi 1918, ko je treščil z neba v sibirsko tajgo ogromen meteor. Nenavadno se bleščeča ognjena masa je padla nekam v nepoznano ozemlje med rekama Jenisej in Leno, severno sibirske železnice. V trenutku, ko je izpodnebnik padel na zemljo, so švignili proti nebu ogromni ognjeni zubli, zemljo je streslo oglušujoče bobnenje, kakor da bi hkrati zarjuli desetstisoči topov. Nad tajgo so se zgrnili črni oblaki, ki so jo več kilometrov na okoli odeli v črno temo. Strahovit zračni pritisk je na nekaterih krajih izrinil reke iz strug in je bil še nekaj deset kilometrov od središča katastrofe tako silen, da je podiral koče naseljencev in metal po tleh ljudi in živali. Še v daljnih sibirskih mestih: Jenisejsku, Krasnojarsku, Nižnevbinsku in Kirensku so čuli strahovito bučanje padajočega meteorja. Vso Sibirijo je stresel močan potres, ki so ga seizmografi fizikalnega observatorija v Irkutsku tako razločno zabeležili, da je vodja observatorija Voznesenski z lahkoto ugotovil njegovo žarišče, ki so domnevali, da je nekje v zgornjem toku reke Podkamenaje Tunguske, pritoka Jeniseja.

Še isto leto so se napotili, da poiščejo meteor. Ekspedicija pa se ni mogla prebiti skozi odlične pustinje in divjo sibirsko tajgo ter se je morala vrniti praznih rok. Nekaj poročil o meteoru, ki so jih Voznesenski in njegovi tovariši objavili v mnogih sibirskih časopisih, je v širšem svetu ostalo neopaženih. Meteor iz sibirske tajge je bil pozabljen. Šele po vojni l. 1921. je ruska akademija znanosti opremila novo ekspedicijo, ki se je pod vodstvom učenjaka Kulika napotila na sled za njim v sibirske pragozde. Poročila te ekspedicije, ki je prišla že v neposredno bližino, kamor je bil

treščil meteor, pripovedujejo o nenavadnih pojavih, ki so jih opazili tamkaj in ki so nemara edinstveni v zgodovini izpodnebnikov.

Pokrajina tam na okoli še danes izgleda, kakor da bi bil po njej pustošil silen tornado. Vsi gozdovi so pokončani, drevje leži po tleh kakor trava ob košnji, a med drevjem se belijo razpadajoči okostnjaki severnih jelenov. Redke naselbine Tunguzov, kar jih je bilo pred katastrofo tam na okoli, so pogorele do tal. Zemlja je posejana z ljakastimi kotanjami, ki se v njih nabira voda. Čim bliže je že prodrla ekspedicija, tem težje se je rila skozi upuščeno tajgo, in ker ni bila zadostno preskrbljena s potrebnim orodjem, se je morala pred ciljem vrniti. Kulik si je vestno zabeležil vse, kar je bil opazil med potjo, v kolikor seveda pokrajine ni izpremenil zob časa, ki v krajih s strašnim sibirskim podnebjem gloda še hitreje ko drugod.

Po tej neuspehi ekspediciji se je Kulik napotil v Leningrad, da bi znanstvene kroge pridobil za nadaljnje raziskavanje. Tam pa ni našel pravičnega razumevanja in tudi ruska vlada ni dala na razpolago denarja, ki bi bil potreben za novo ekspedicijo. Niti potem ko je Voznesenski v ruski reviji »Mirovedenje« objavil o sibirskem izpodnebniku obširno razpravo, ki ji je priložil tudi znamenite potresomerov, se Rusi še niso zmenili za ta nenavadni prirodni pojav, in so vsa pripovedovanja o njem smatrali za bajke.

Lansko leto pa je učenjak Suflor sam odšel v tajgo, da bi zvedel kaj natančnejšega o meteoru od Tunguzov samih. Podatki, ki jih je zbral na ta način, so se natanko ujemale s podatki in domne-

vami Voznesenskega in zdaj se je širši znanstveni svet vendarle zganil. Nekateri bogataši so se ponudili, da na lastne troške in na svojo pest opremijo veliko ekspedicijo, ki naj bi poiskala izpodnebnik. Vodstvo lista »Mirovedenje« je obvestilo Kulika, da je pripravljeno organizirati ekspedicijo, ako bi on prevzel vodstvo. Navdušenje zasebnikov je učinkovalo tudi na oblastva, tako da je slednjič tudi to ekspedicijo organizirala sama ruska akademija znanosti.

Lani marca je odšel Kulik z nekaterimi spremljevalci vnovič v sibirsko tajgo, v neskončni pragozd, ki se temačno vleče od Urala pa vse do brezkrajnega Tihega oceana. Za postojanko, odkoder so nameravali prodirati, so si izbrali samotno trgovsko naselbino Vanovaro, ki leži sredi pragozda ob srednjem toku Tunguske, stotine kilometrov oddaljena od drugih človeških bivališč.

Iz Vanovare so skušali trikrat zaporedoma prodreti do mesta, kjer so upali najti meteor. Prvikrat so skušali prodirati na konjih, ali živalim se je preveč udiralo v snegu, ki se ga je bilo na debelo naletejo, in ko so bili prevalili komaj nekoliko kilometrov, so se morali spet vrniti. Drugikrat so poskusili s severnimi jeleni. Prerili so se že globoko v tajgo, skoro do meje pokrajine, ki je bila po katastrofi najhujše prizadeta. Pred niti, kakor daleč je seglo oko, je bil pragozd popolnoma opustošen. Vse drevje do zadnjega je ležalo po tleh, odlomljeno ali pa izruvano s koreninami. Čudno se je videlo Kuliku, da so bila vsa debela obrnjena natanko proti jugu. Ceľo najbolj oddaljeni griči in planote so se videle pokrite s snegom, kar je dokaj nenavadna slika v tajgi, ki navadno prav nikjer ne kaže goličav, ki bi bile nastale naravno.

Samo še trideset kilometrov je bil Kulik oddaljen od središča, kamor je bil treščil meteor, pa ni kazalo drugega kakor da se spet vrne. Oba njegova spremljevalca, Tunguza, je bil namreč popadel tak paničen strah da ju niti z obljubami niti s pretnjami ni mogel pregovoriti, da bi mu sledila do cilja. Nu, kdo bi jima strah tudi zameril, siromakoma ko pa je eden pri katastrofi le po naključju ušel smrti, dožim je vsa njegova čreda, broječa 1500 severnih jelenov, poginila. Naselbino kjer je prebival, je uničil nebeški ogenj. Ko se je

bil vrnil, ni našel drugega kot nekoliko zgleneih tramov, nekaj kosov staljenega železa in medenine ter kupe osmolenih živalskih kož.

Kulik se je vrnil v Vanovaro, kjer je pa takoj najel dva delavca, konja in voz in se vnovič napotil proti severu. Sneg je bil medtem skopnel in brez večjih nepričak se je Kulik s tovariši pripeljal do nekega pritoka Podkamenaje Tunguske. Tu so zbili splav, se vkrcali nanj in ko je bil popokal led, so pustili, da jih je voda odplavila proti izlitvu. Tam so okrenili splav v glavno strugo, vpregli vanj konja, ki jih je vlekel ob bregu vse globlje in globlje v opustošeno tajgo. Med vožnjo je Kulik opazil, da je bilo izruvano drevje obrnjeno vse bolj in bolj proti jugovzhodu, čim delj proti zapadu je bil že prodril. To mu je bil migljaj, v kateri smeri bo našel središče katastrofe. Zasadral se je ob bregu, poskril vse aparate in se peš napotil naprej v tajgo, po kateri je taval v čedalje ožjih koľobarjih, da je mogel vso pokrajino natanko preiskati.

Središče kamor je pal meteor, je nekakšna visoka planota, ki tvori razvodje med gornjim tokom Tunguske in enega njenih pritokov. Planota je obdana s precej visokim hribovjem, da se vidi kot plitev kotel, iz čigar dna mole sem pa tja položni griči. Tla so značilno tundrske narave. Prej porasle gore so zdaj gole, le tu pa tam mole proti nebu posamezna okleščena in ožgana debela. Gozd se je ohranil samo še v nekaterih globokih soteskah. Podoba je, kakor da bi bil divjal tod okoli silen požar, ki je upepelil gozd kakšnih 30 km v premeru, a 50 km na okoli ga je podrl zračni pritisk. Središče pogorišča je nagosto posejano s plitvimi ljakastimi kotanjami, ki kažejo, kje so se zarili v zemljo drobci razpočenega meteorja. Ljaki merijo po nekaj metrov v premeru, a nekateri so tu široki do 12 metrov. Globoki so ti krakerji 4 do 5 metrov. Spočetka so bili gotovo globlji, sedaj pa so se v njih razrasli močvirski mahovi, ki jih bodo v nekaj letih nemara že do vrha izpolnili. Kako globoko v zemljo so se udrli nosamezni kosi meteorja je težko reči. Nekateri znanstveniki menijo, da 10 m drugi pa sodijo, da več. Ekspedicija sama ni imela dovolj časa, da bi se o tem preverila. Tudi delavcev in orodja niso imeli s seboj, da bi kopali za pogreznenimi drobci.

Kakšna povest o tunguškem meteorju bi se neki dala splesti iz teh podatkov? Kako je potekla katastrofa?

Kulik je mnenja, da tako strašnega razdejanja ni povzročil en sam meteor, marveč, da jih je moralo biti cel roj, ki so treščili na zemljo z brzino 72 m na sekundo. Posamezni kosi tega roja so tehtali vsaj po 130 ton. Roj je bil mimo tega še obdan z več km debelo plastjo žarečih plinov. Izpodnebnik je treščil na tla v poševni smeri. Pri tem so se trdni kosi vdrli v zemljo, dočim se je zrak, ki ga je bil meteor stiskal pred seboj, tedaj nenadoma sprostil, da je učinkoval kot strahovita eksplozija s silnim zračnim pritiskom, ki se je širil kot ogromen val na vse strani ter je podiral vse, kar mu je bilo na poti. Mimo tega pa so žareči plini zažgali, kar je bilo v okolici gorljivega. Strašno sta morala divjati požar in orkan zračnega pritiska, kajti izseljenci, ki so bili oddaljeni nekaj sto kilometrov od pogorišča, pripovedujejo, da je takoj nato, ko je ognjena nebesna masa udarila na zemljo, šinil iz tajge proti nebu ogromen ognjen steber, da je bilo v gozdu svetlo, kakor po dnevni. Kmalu nato pa so se nad tajgo začeli zgrinjati črni oblaki dušečega dima.

Meteor, ki ga je šla iskat Kulikova ekspedicija je bil nedvomno največji, kar jih pomni človeštvo. Žal, da je od takrat ko je padel pa do lani, ko so ga bili našli, preteklo celih 10 let, ki so precej zabrisala njegov strašni učinek. Toda še to, kar je našel Kulik po tolikih letih, navdaja človeka z grozo. Kaj bi bilo, ako bi tak meteor treščil v go-

steje obljudene kraje? To bi pomenilo katastrofo, ki bi ji med dosedanji ne našli primera, ki si jo more naslikati le najbujnejša človeška domišljija.

In Kulik še ni videl vsega in še ni našel vsega, kajti raziskavanje je bilo tako naporno, da mu ekspedicija ni bila vselej kos. Pomisliti je treba, da je meteor treščil v kraje, ki so na zemljevidih čisto poljubno zarisani, da bi bilo pravičnejše, če bi bili zemljevidi teh krajev še bele lise, kajti noben človek jih niti približno ne pozna. Nekatero reke, ki so dolge po 1000 in več kilometrov, so zarisane čisto drugače, kakor pa teko v resnici. Ti kraji so manj poznani kot Tibet, porečje Amazonke ali celo Centralna Afrika.

V kratkem se bo na kraj katastrofe v porečje Kamenaje Tunguske napotila velika ekspedicija z letali. Ta bo šele mogla podati pravo sliko razdejanja, ki ga je povzročil izpodnebnik. Kulik meni, da se bo iz letal videlo to ozemlje kakor kakšna pokrajina na luni, ki je polna kraterjev in razpok. Vse predele tod okoli bodo fotografirali iz zraka, natančno jih bodo zmerili in zrisali zemljevide. Vse kraterje bodo prekopali, da najdejo ostanke meteorita, ki so se morali zariti globoko v zemljo, ki pa bi bili za nadaljnje razglabljanje o teh nebesnih padavinah velikanskega pomena za znanost. Nekateri učenjaki menijo celo, da bodo raziskavanja v neki meri tudi pojasnila nastanek lunine površine.

Vsekakor je Kulikova ekspedicija spravila na noge ves znanstveni svet te panoge in nemara homo o sibirskem meteorju čuli še marsikaj zanimivega.

Ali je elektrika človeku nevarna?

Kolikokrat čitamo v listih, da je kdo iz neprevidnosti prijel za žico, v kateri teče tok visoke napetosti, in vzpostavil s svojim telesom kratek spoj; a kako redko se slične beležke končajo s stavkom: »Zdravniku se je posrečilo nesrečnika obuditi v življenje.« Le prečesto je posledica smrt.

Stara je resnica: elektrika ubija. In zato so v bližini tokovodov z visoko napetostjo nameščene svarilne tablice z mrtvaško glavo in z napisom: Smrtno nevarno! Podobno kakor na stekleničkah sstrupi.

Toda zdi se, da ta stara resnica vendarle ni tako neizpodbitna, za kakršno smo jo imeli doslej. Na Dunaju je vstal nov prorok in zaklical v svet: elektrika ne ubija! Proroku je ime Stephan Jellinek in za svojo trditve navaja celo vrsto dokazov, ki jih priobčujejo dunajski dnevni in strokovni listi. Komentarji so seveda različni, neeverniji Tomažji so kakopak najglasnejši in največ vedo: ali profesorjevi dokazi temelje na avtentičnih dejstvih in bi ne bilo prav, da bi jih prešli z molkom.

Evo nekaj najzanimivejših primerov! Nekega dunajskega stražnika je »ubil« tok 4500 voltov. Zdravniki so ugotovili smrt, srce je prenehalo delovati. Profesor Jellinek je dozdevnega mrtveca po šestih urah umetnega dihanja spet obudil v življenje.

Neki avstrijski inženjer je hotel z zrcalom opazovati transformator z visoko napetostjo. Obloga zrcala je bila kovinska in električni tok je inženjerju šnil v ramo in mu to razmesaril do kosti. Profesor Jellinek ni dal, da bi inženjerja operirali, in po nekaj tednih skrbne nege se je drobci kosti sam odločil in rana se je zacelila. Električna je roko razdejala, električna jo je sama spet ozdravila.

Ob drugi priliki je imel profesor Jellinek opravka z žensko, ki jo je bil električni tok podrli na tla. Njen mož je odhitel k zdravniku, ki pa ni znal več pomagati in je mogel ugotoviti samo smrt. Jellinek je truplo raztelesil in ko je prerezal srce, je našel še živo, še nestrjeno kri. Če bi bili ženo takoj po nastali nesreči skušali rešiti z umetnim dihanjem, bi morda še danes živela.

Navedli smo le nekaj primerov, a ti primeri govore jasno in nedvoumno: električna ne ubija.

Ti primeri povedo še več. Ti primeri obtožujejo!

V Ameriki vrše eksekucije zločincev na električnem stolu. Praviijo, da je ta način usmrtitve najhumanejši, češ da se obsojenec v nekaj sekundah in brez muk preseli na oni svet. Razen obsojencev je menda ves svet verjel, da je res tako. Pomisleke so izražali le konservativni nazadnjaki, a jih ni nihče poslušal. Jellinekovi »eksperimenti« s 4500 volti so razkrinkali strašno zmožnost: v Sing-Singu usmrčajo zločince samo z 1800 volti, a če tok 4500 voltov ne usmrti človeka, kako bi ga dva in pol krat nižja napetost? Na električnem stolu eksekvirani obsojenci torej očitno še žive, ko jih v imenu zakona proglašajo za mrtve!

Teza dunajskega učenjaka postavlja dve prosluli ameriški eksekuciji v dočela novo luč. Prva od njih je senzacija michiganskega Sing-Singa, druga pa je slučaj Ruth Snyderove. V Michiganu so pred leti posadili nekega roparskega morilca na električni stol. Zdravnik je ugotovil smrt in jetniški ravnatelj je odpravil tradicionalno formulo: »Proglašam te za mrtvega in zakon je dobil svoje zadoščenje.« Toda

čez eno uro je mrtvec oživel in živi še danes. Ker je bil uradno proglašen za mrtvega, ga namreč po ameriških postavah niso smeli vnovič odvesti na morišče.

Eksekucija Ruth Snyderove bi bila utegnila postati še večja senzacija, da se je posrečil načrt njenih sorodnikov, o katerem je pred meseci obširno pisal njen zagovornik J. Lonardo. Kar je tedaj zvenelo fantastično in skoro absurdno, nam postaja danes razumljivo.

Naši čitatelji se bodo iz dnevnega časopisja morda še spominjali, da je mlada Ruth Snyderova, ko so ji sporočili obsodbo, zapadla v hude živčne krče in da je besnela kakor nora. Neznano pa jim utegne biti, da se je pomirila, ko so ji prijatelji obljubili, da jo bodo po eksekuciji spet oživili. Po načrtu teh prijateljev bi bilo imelo biti truplo obsojenke, nedotaknjeno od secirnega noža, eno uro po usmrčenju izročeno njenim svojcem. Kako miljo od kaznilnice je v neki hiši čakal kirurg, ki je hotel usmrčenko oživiti s kombinirano injekcijo adrenalina in klora. »Mrs Ruth Snyderova,« pripoveduje J. Lonardo, »je šla mirno v smrt; zavedala se je, da bodo njeni prijatelji in zdravniki storili vse, da ji vrnejo življenje. In če bi se bila stvar posrečila, bi državna oblastva kakor onkrat v Michiganu ne bila mogla ukreniti ničesar več: zakaj Ruth Snyderova bi bila zanje mrtva.«

Da Ruth ni vstala v življenje, ni kriva ponesrečena zdravniška intervencija nego okolnost, da sta ravnatelj Sing-Singa in newyorški višji državni pravdnik preprečila izvedbo omenjenega načrta. Trupla Snyderove niso predali njenim sorodnikom, temveč so ga takoj po izvršeni eksekuciji prenesli v državni anatomski institut.

Najtežja knjiga

na svetu je menda Zlata knjiga, ki jo je razstavila država Dakota (Sev. Amerika) na splošni razstavi v Chicagu l. 1893. Tehta 79.38 kg.

Pogreb konjskega tramvaja

V mestecu Zerbstu pri Magdeburgu — ki ga dr. N. Zuoanič smatra za prvotno slovansko naselbino »Srbijšte« — so ondan pokopavali konjsko cestno železnico. Občinska godba je na prvem vozu svirala pogrebno žalostinko. V drugem in tretjem vozu se je peljalo 28 delničarjev te družbe, zadal pa so korakali vsi meščani.

MODERNA TEHNIKA

V. Š.

Lokomotive na visoko parno napetost

Važen švicarski izum. Uspeli poskusi v tovarni in v praktičnem prometu. Velika ekonomija novega stroja

Današnja visoko razvita železniška tehnika nam prinaša skoraj vsak dan kako novost, ki naj nadomesti dosedanje naprave in omogoči večjo gospodarsko izrabo energij, potrebnih za obratovanje tako velikega podjetja, kakor so železnice. V vseh panogah široko razčlenjene železniške službe si prizadevajo strokovnjaki ustvariti z intenzivnim studijem in s poskusi ugodnejše pogoje za čim boljši in varnejši promet. Mnogo poskusov, na tisoče in tisoče, ni uspelo iz tega ali onega vzroka, nekoliko stotin se jih je obneslo, vendar brez večjih praktičnih posledic, in le majhno je število onih srečnih, ki so v svojem prizadevanju dejanski uspeli.

Železnice so navezane v pogledu pogona svojih vlakov na *lokomotive*, ki naj proizvajajo pogonsko energijo, obenem pa vlečejo kolikor mogoče mnogo potniških ali tovornih vozov za seboj. Lokomotive so element, ki igra zelo važno, skoraj najvažnejšo vlogo v gospodarstvu prometnih ustanov in od njihove pravilne izrabe je odvisno v veliki meri uspevanje obratovanja. Zato so posvečale železniške uprave veliko pažno temu predmetu in pospeševale prizadevanje posameznih konstruktorjev, ki so stremeli za izboljšanjem izrabe lokomotivske energije. Število dobro uspehlih poskusov je na tem polju zelo veliko, marsikateri izmed njih je bil tudi vpeljan v praktično življenje. Nekateri izumitelji so postali vredni tovariši očeta železnic, Georga Stephensa. Imena, kakor Mallet, Schmidt, Gölsdorf so vpisana v zgodovino železnic s posebnim poudarkom, saj so ti možje ustvarili v toku časa lokomotivske tipe, ki jih prve železnice niso imele. Toda kasneje, v zadnjih letih, se je vedno bolj in bolj iskal nov tip lokomotive, parne električne, turbinske i. t. d., ki naj bi dosedanje stroje kot boljši in racionalnejši zamenjal s svojo izpopolneno obliko in praktično dovršenostjo. Marsikaj se je v toku časa izkazalo kot

dobro, mnogo je postalo zastarelega ob sedanjih zahtevah, ki jih stavi vedno naraščajoči potniški in tovarni promet na lokomotive. Pojavile so se te n. one vrste lokomotiv, so zopet izginile in napravile prostor boljšim, popolnejšim in močnejšim strojem.

Običajne parne lokomotive delujejo s parno napetostjo od 12 do največ 18 atmosfer. Preko 18 atmosfer do lanes ni bilo v prometu močnejših lokomotiv, razen v poskusne svrhe, toda tudi slednje so že zelo redke. Običajna napetost pare se giblje v splošnem med 12 in 15 atmosferami.

Že delj časa pa se je govorilo, da se pripravljajo poleg parnoturbinske lokomotive, poleg strojev na kurjavo s premogovnim prahom tudi lokomotivski kotli, ki naj bi vzdržali do 100 atmosfer pritiska in bi dosegli v istih okolišnih prometih mnogo boljšo izrabo premogovne energije, ki jo nudi premog kot gorivo. Dalje bi se prihranilo efektivno na potrošeni količini goriva in tudi na vodi. S to mislijo so se bavile razne večje tvornice lokomotiv osobito v Nemčiji in Švici, vendar dolgo časa ni prišlo mnogo točnejšega na dan, dokler ni stopila na plan znana lokomotivska in strojna tvornica v Winterthuru v Švici, ki je končno izdelala popolnoma nov tip lokomotive, ga preizkusila najprej v svoji tvornici in nato tudi v praktičnem prometu na progah švicarskih zveznih železnic in sicer v brzem, potniškem, tovornem in ostalem prometu.

V prvi vrsti se je moralo pri zgradnji visokotlačne lokomotive rešiti vprašanje kotla, ki bi brez nevarnosti zdržal tako jak tlak. Dosedanji gradbeni način običajnih kotlov za 12 do 16 atmosfer pritiska se je moral primerno zamenjati z odpornejšim. To se je doseglo nakar so se pričeli razni teoretični in praktični poskusi v tvornici, ki so vsestransko kazali na uspešno udejstvovanje jakotlačne lokomotive tudi na progih.

Na sliki novokonstruirane lokomotive opazimo, da v svoji zunanosti ni baš mnogo različna od sedanjih srednje velikih tenderskih lokomotiv. Opaza pa se takoj, da manjka na ne preveč dolgem, toda zelo visokem kotlu vsak dimniški nastavek, ki daje sedanjim parnim lokomotivam zelo karakteristično obličje. Pač pa je prostor pred kotlom izredno velik, manjkajo parni valji na obeh straneh in tudi drogovje za lokomotivsko krmilo ni videti. Edino, kar se opaza, je kolesno spojno drogovje in pa ojnica, ki veže slepo osovino s kolesnim spojnim drogovjem.

Kakor ni zunanja slika preveč različna od navadnih parnih lokomotiv, vendar je ves notranji stroj popolnoma nov in nam predstavlja v marsičem zelo važne izpremembe dosedanjega lokomotivskega kotla in parnega stroja. Dvoje važnih lastnosti ima novi stroj: kotelna naprava izkorišča toplotnotehniški toplotno vsebino goriva mesto s 7 do 8 odstotki dosedanjih konstrukcij z 18 do 27 odstotki, kar pomeni zelo znaten napredek, ker se pridobi n. pr. iz enega kilograma premoga mesto dosedanjih 7-8 odstotkov izkoriščene toplotne energije od 18 do 27 odstotkov in prihrani na ta način zelo mnogo goriva. Druga velika izprememba na novem stroju pa je, da poganja para *brzotekoči parni stroj*, ki ni v neposredni zvezi s kolesjem, ampak prenaša svoje delo najprej na predležje, sestavljeno iz nekoliko zobčastih koles, in odtam na slepo osovino, ki šele poganja lokomotivska kolesa. Pred kotlom ležeči, iz treh valjev in pripadajočih delov sestavljeni parni stroj dela do 700 obratov na minuto, kar odgovarja največji brzini okrog 80 km na uro.

Omenili smo že, da je kotel konstruiran drugače, kakor običajni lokomotivski kotli. Sicer je tudi tu vzdolžni kotel, peč in dimnica, toda vse je urejeno z ozirom na visoki obratni pritisk. Predvsem manjka bakrena peč, pa tudi ostali tako zvani pokončni kotel je posebne konstrukcije, kakor sledi iz naslednjega popisa.

Kotel jakotlačne lokomotive je sestavljen iz treh bobnov, od katerih je nameščen večji, ki ima 700 mm premera na vrhu, ostala dva pa ob vznožju kotla. Vsi trije bobni so kovani iz Siemens-Martinjega jekla, so preizkušani na pritisk 200 atmosfer ter imajo v ta namen zelo debele stene, da vzdrže predpisani

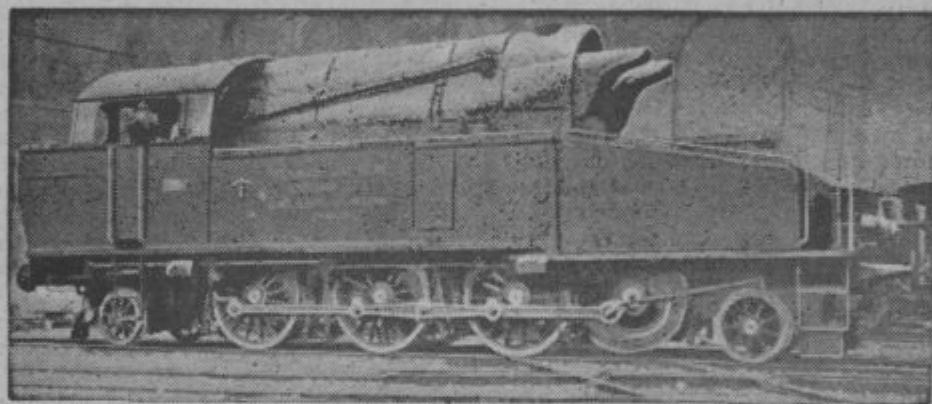
jaki tlak. Debelina stene znaša pri velikem bobnu 46 mm, pri malih bobnih 26 mm. Vse tri bobne drže v primerni razdalji tri vodne stene, sestavljene iz po dvoje paralelnih pločevin, ki so medsebojno in na bobne privarjene električno. Med obema pločevinama vsake stene je vloženi zelo mnogo razpornih cev. — Med gorenjim velikim kotelnim bobnom in obema stranskima, spodnjima, je nameščeno posebno cevje, ki veže notranjost vseh treh in zapira obenem vso napravo na zunaj ter tvori pokončni del kotla. Že omenjene tri vodne stene dele vzdolžno ves kotel v dvoje prostorov, gorišče in pregrevališče. V prvem se vrši ves izgorilni proces, v drugem pa je nameščen najprej pregrevalec posebne konstrukcije, ki ga ogrevajo dimni plini, prehajajoči iz gorišča skozi že omenjene razporne ceve, in ki služi ponovnemu pregretju pare, odhajajoče nato dalje v valje, da izvrši svoje delo. Poleg te naprave je v istem prostoru še Knorrov predgrevač, ki sprejema toploto tudi od dimnih cevi in poleg tega še od pare, ko je odpravila svoje delo v parnem stroju. — Ta kotelna naprava ima tudi prednost, da se more voda ob zakurjenju že v poldrugi uri ogreti na temperaturo, ki odgovarja 60 atmosferam obratovalnega pritiska. Pregrevalec dvigne nato toploto pare od 270 na 400 stopinj toplote, s čimer se doseže še večja ekonomija v obratovanju.

Parni stroj je pri navadnih lokomotivah nameščen tako, da prihaja para iz kotla skozi pregrevalec v razvodniški prostor, deluje nato na bate in potom batnega droga neposredno na pogonski drog oziroma na pogonsko osovino. Pri novi lokomotivi je zadeva povsem drugačna. Ker se je izkazala kondenzacijska naprava zaenkrat v svoji sedanji okorni konstrukciji neprikladna za lokomotivski obrat in odpade zaenkrat vsled tega tudi turbinski pogon lokomotiv, se je poizkusila nova oblika, t. j. *brzotekoča parostrojna naprava s 3 do 6 valji*, ki deluje na medsebojni odvisnosti na skupni gredelj in nato na predležje zobčastih koles, ki je v zvezi s slepo osovino in potom nje z lokomotivskim kolesjem. Predležje zobčastega kolesja se je dosedaj pri električnih lokomotivah prav dobro obneslo, zato ni bilo nikakega povoda za kake pomisleke glede uporabe enakega predležja tudi pri parnih lokomotivah. Tvornica v Winterthuru je pristala na navedeni

princip in opremila svojo novo lokomotivo s trovaljnim parnim strojem na istosmerni prtok pare, ki zavzema razmeroma zelo malo prostora pred kotlom in omogoča namestitvev do 6 valjev, ako bi se hotelo lokomotivo ojačiti. Tak stroj ima okoli 1000 konjskih sil trajne vršilnosti, ki se da za kratek čas stopnjevati do 1500 KS. Premer valjev znaša 215 mm, dolžina batnega dviga je 350 mm. Za dotok in odtok izrabljene pare skrbi pri vsakem valju dvoje zaklopnikov, ki oskrbujejo v zvezi s krmiljem za obojesmerni tek stroja.

Omenili smo, da deluje jakotlačna lokomotiva s parnim pritiskom 60 atmosfer, kar že samo na sebi povzroča mnogo manjše dimenzije tako kotla

tiva sama pa 90 ton. Pri tem se je porabilo na premoğu 1252 kg prvovrstnega goriva in 10700 litrov vode, da se je omenjeno delo izvršilo. Nato je stopila v akcijo nova jakotlačna lokomotiva, ki tehta sama na sebi le 75 ton in je vlekla poskusni vlak v teži 344 ton z brzino 55 do 58 km na uro in porabila pri tem le 860 kg istega prvovrstnega goriva in le 5600 litrov vode. Pri tem se je izkazala torej prištednja 35,5 odstotka na gorivu in 51 odstotkov na vodi napram običajni lokomotivi. Tudi pri vseh nadaljnjih poskusih, pri potniških in tovornih vlakih se je mnogo prištedilo, tako da znaša povprečna prištednja vseh poskusnih voženj okoli 30,5 odstotka na gorivu in okoli 40 odstotkov na vodi. — Poskusi so se na-

Lokomotiva na visoko parno napetost «Winterthur»

kakor celega ostalega ustroja napram istovredni običajni nizkotlačni lokomotivi, ker se da velika napetost pare mnogo bolje izrabit za praktično delo. To so pokazali tudi poskusi švicarskih zveznih železnic na progi Winterthur - Romanshorn in Winterthur - St. Gallen, ki so se vršili tekom letošnjega junija. Švicarske železnice so dostavile za poskuse navadno pregretoparno lokomotivo, ki je imela približno isto kotelno in mehanično vršilnost, kot se jo je pričakovalo od nove jakotlačne lokomotive. Pri tem so bili doseženi naslednji rezultati:

Proga Winterthur-Romanshorn in nazaj je dolga 112 km. Pri vožnji brzega poskusnega vlaka je dosegla običajna pregretoparna lokomotiva največjo brzino 49 do 55 km na uro z vlakom, ki je imel skupne teže 352 ton. lokomo-

daljevali tudi na progi Winterthur-St. Gallen v dolžini 114 km, ki so izpadli: navadna lokomotiva je vlekla 297 ton z brzino 50 do 55 km na uro in je porabila 1176 kg premoga in 10500 l vode, jakotlačna lokomotiva pa je dosegla brzino 57 do 60 km na uro in porabila le 787 kg premoga in 6600 l vode. Prihranila je torej 38,4 odstotka premoga in 42,5 odstotka vode.

Iz vsega navedenega sledi, da se je najbrž posrečilo winterthurški tvornici sestaviti nov lokomotivski tip, ki se bo tudi praktično obnesel. To sledi tudi iz tega, ker so švicarske zvezne železnice prevzele novi tip v svoj redni promet in se je tudi pod vsemi ostalimi okoliščinami jakotlačna lokomotiva prav dobro obnesla.

I. I. Turgenev — *Ignotus*

Hamlet in don Quijote

Prya izdaja Shakespearjevega «Hamleta» in prvi del Cervantesovega «Dona Quijota» sta izšla v enem in istem letu na samem začetku XVII. stoletja.

Ta slučajnost se nam je zdela pomembna; zблиžanje imenovanih dveh umotvorov nas je privedlo k celi vrsti misli. Prosimo dovoljenja, da delimo te misli z vami, pri čemer že v naprej zaupamo v vašo prizanesljivost. «Kdor hoče pesnika razumeti, mora iti v njegov kraj,» je rekel Goethe; — pripovednik nima pravic do podobne zahteve, vendar pa se lahko nadeja, da ga bodo čitatelji — ali slušatelji — radi spremljali na njegovih popotovanjih — pri njegovih raziskavah.

Nekateri izmed naših nazorov vas utegnejo presenetiti po svoji nenavadnosti; ali prav v tem je posebna prednost velikih pesniških umotvorov, ki jim je genij njihovih ustvariteljev vdihnil neumrjoče življenje, da so lahko nazori o njih — tako kot sploh nazori o življenju — neskončno raznošter, da, celo protislovni, vendar pa hkrati enako pravični. Koliko komentarje je že bilo spisanih o Hamletu in koliko jih bo spisanih še v bodočnost! Do kakšnih različnih sklepov je že privedlo proučevanje tega zares neizčrpnega tipa! — Don Quijote daje že po lastnostih svoje naloge, po resnično velikolepi jasnosti pripovedovanja, ki se zdi kakor da bi bilo ožarjeno z južnim solncem — manj povoda k razlagam. Ali misli žal nimamo dobrega prevoda Dona Quijota*); večjemu delu nas so ostali o njem dokaj nedoločeni spomini; pod besedo «don Quijote» razumemo često navadnega pavliho, «donquijotstvo» je pri nas istovetno z besedo budalost. V resnici pa bi morali v donquijotstvu priznati načelo žrtvovanja samega sebe, samo da nam je bilo podano s komične strani. Dober prevod Dona Quijota bi bil resnična zasluga pred občinstvom in obča hvaležnost čaka pisatelja, ki bi nam podal to edinstveno delo v vsej njegovi lepoti. Ali vrnimo se k predmetu naše razprave.

Dejali smo, da se nam je sočasen pojav «Dona Quijota» in «Hamleta» videl pomenljiv. Zdelo se nam je, da

je v teh dveh tipih vtelesenih dvoje osnovnih, nasprotnih lastnosti človeške narave — oba konca tiste osi, ki se na nji suče človeška natura. Zdi se nam, da vsi ljudje spadajo več ali manj k enemu izmed obeh tipov; da se vsak izmed nas nagiblje bodisi k donu Quijotu bodisi k Hamletu. Res je, da je dandanašnji veliko več Hamletov ko donov Quijotov; ali tudi doni Quijoti še niso izginili.

Bodimo jasnejši.

Vsi ljudje žive — zavestno ali nezavestno — na podlagi svojega načela, svojega vzora, t. j. na podlagi tega, kar smatrajo za resnično, lepo in dobro. Mnogi dobivajo vzor že v docela dovršeni obliki, v opredeljenih, zgodovinsko ustaljenih oblikah; živé, uravnavajoč življenje po tem idealu ali oddaljujoč se mu večasi pod vplivom strasti ali naključij; — vendar pa ne modrujejo in ne dvomijo o njem. Drugi pa delajo narobe: podrejšajo ga analizi lastnega mišljenja. Bodisi tako ali tako, zdi se nam, da se ne motimo preveč, ako trdimo, da imajo vsi ljudje ta vzor, osnovo in smoter bitja in žitja bodisi v samem sebi, bodisi izven sebe, ali z drugimi besedami: pri vsakomur izmed nas se postavi na prvo mesto lastni jaz ali pa kaj drugega, kar priznamo za višje. Lahko bi nas kdo zavrnil, češ, resničnost ne dopušča tako ostrih omejitev: v enem in istem živem bitju se lahko vrstita oba nazora, ki se lahko do neke stopnje tudi spojita. Ali tudi mi nismo hoteli trditi, da v človeški naturi niso mogoče take izpremembe in protislovja. Hoteli smo le opozoriti na dvoje različnih odnosov človeka k njegovemu idealu — in zdaj bomo skušali povedati, kako se je po našem umevanju teh dvoje različnih odnosov vtelesilo v dveh tipih, ki smo si jih bili izbrali.

Začnimo z donom Quijotom.

Kaj prav za prav izraža don Quijote? Ne opazujmo ga s tistim bežnim pogledom, ki se ustavi na površju in na malenkostih. Ne iščimo v donu Quijotu zgolj viteza žalostne postave, figuro, ki je bila ustvarjena zavoljo smesjenja starih viteških romanov. Znano je, da se je pomen te osebe razširil že pod lastno roko njegovega nesmrtnega ustvaritelja in da don Quijote

*) Danes za Ruse ne velja več, velja pa za nas Slovence. Op. prev.

drugega dela, ljubeznivi družabnik vojvod in vojvodinj, modri učitelj gubernatorjevega oprode, ni več tisti don Quijote, ki smo ga spoznali v prvem delu romana, zlasti še v začetku; ni tisti abotni in smešni čudak, ki se nanj toli obilno sipljejo udarci. Poskusimo tedaj pronikniti v samo bistvo stvari. Ponavljamo: Kaj izraža prav za prav Don Quijote? Predvsem vero, vero v nekaj večnega, neomajnega, v resnico, skratka, v resnico, ki je izven posameznega človeka, ki ni lahko dostopna, ki zahteva službe in žrtev, — ki pa je dostopna onemu, kateri ji vztrajno služi in veliko žrtvuje. Don Quijote je ves prožet z vdanostjo idealu, voljan, da privoli njemu na ljubo v vsakršno odpoved in da mu žrtvuje življenje. Lastno življenje čisla le toliko, v kolikor mu lahko rabi kot sredstvo k vtelesenju ideala, k vstoličenju resnice in pravičnosti na zemlji. Pa nam bodo ugovarjali, češ, da je ta ideal posnela njegova zmedena domišljija iz fantastičnih viteških romanov; strinjamo se — prav v tem leži komična stran Dona Quijota; vendar pa ostane vzlic temu ves njegov ideal v nedotaknjeni čistoti... Živeti zase, skrbeti zase — v tem bi videl don Quijote sramoto. Don Quijote živi ves (če lahko denem tako) zunaj sebe, za druge, za svoje brate, da bi iztrebil zlo in se uprl človeštvu sovražnim silam — čarobnikom, močotcem, t. j. tlačiteljem. V njem ni niti sledu sebičnosti, nič ne skrbi zase, sama čista požrtvovalnost ga je — ocnite to besedo! — on veruje, veruje krepko in brez okolišev. Zbog tega je neustrašen, potrpežljiv, zadovoljen z najpreprostejšo hrano in najrevnejšim oblačilom; nič mu ni za vse to mar.

Ker je pohlevnega srca, je duhovno velik in smel; ginljiva nabožnost mu nič ne utesnuje svobode; ker je tuj častihlepju, ne dvomi o sebi, o svoji poklicanosti, da, celo o svojih telesnih močeh ne; volja mu je nezlomljiva. Vztrajno stremljenje k enemu in istemu smotru je vtisnilo njegovim mislim nekaj enoličnosti, umu pa enostranosti. Malo zna, pa saj mu tudi ni treba veliko znati; več kaj je njegova naloga, čemu živi na zemlji, to pa je pglavitna vednost. Dona Quijota lahko smatramo zdaj za popolnega blaženeža, ker mu pred očmi izginja celo najbolj spoznatna resničnost, topeč se kakor vosek v ognju entuzijazma (tako vidi v lutkah žive Maure, v kozlih

viteze), zdaj za omejenega človeka, ker se ne da tako zlahka zapeljati ne od simpatij ne od naslad. Ali don Quijote je kakor stoletno drevo razpredel globoke korenine v grudo in ne more izpremeniti svojega prepričanja. Njega tudi ni moči nositi od predmeta do predmeta, ker je trdno vkoreninjen v pravosti (ne pozabite, da je ta zmeden, potujoči vitez najnpravnejše bitje na svetu). Pravost daje posebno moč in vzvišenost njegovim sodbam in govorom, vsej njegovi postavi, ne glede na smešno in poniževalno situacijo, v katero vsak trenutek zabrede. Don Quijote je entuzijast, ki služi ideji in je zategadelj tudi ozarjen z njeno glorijo.

Kaj pa neki predstavlja Hamlet?

V prvi vrsti analizo in sebičnost, zato pa tudi nevero. Ves živi le zase, ves je samopriden; ali verovati vase niti sebičnež ne more, verujemo lahko le v to, kar je izven nas in nad nami. In prav tisti jaz, ki vanj ne veruje, je Hamletu prirasel k srcu. Ta jaz je izhodišče, v katerega se neprenehoma vrača, ker ne najde na vsem svetu ničesar, k čemer bi se bil lahko prisolnil z vso dušo; skeptik je, pa se večno muči s samim seboj; venomer je zaposlen ne z dolžnostmi, temveč s svojim položajem Ker Hamlet o vsem dvomi, živi, kajpak, tudi v dvomih o samem sebi; um mu je preveč razvit, da bi se bil zadovoljil s tem, kar naide v sebi. Zaveda se slabosti, ali samospoznanje mu daje moči — odtod njegova ironija, ki je tolikanj nasprotna entuzijazmu dona Quijota. Hamlet z naslado pretirava v hvalisanju samega sebe, se neprestano zalezuje, večno gleda v svojo notranjost, pozna do podrobnosti vse svoje pomanjkljivosti in jih prezira, zato pa prezira tudi samega sebe. Zaseneno — lahko rečemo —, živi od tega zaničevanja, hrani se z njim. Ne veruje vase in je vendarle častihlepen; ne ve, kaj hoče in čemu živi, pa se vzlic temu tesno oklepa življenja. «O Bog, o Bog!» (kliče v 2. prizoru prvega dejanja), «če bi ti, sodnik zemlje in neba, ne prepovedal samomora! Kako prazno, pusto, ničevno se mi zdi življenje!» Vzlic temu pa noče žrtvovati tega praznega in pustega življenja. Sanjari o samomoru, še preden se pojavi očetova senca, preden čuje strahotno sporočilo, ki mu bo naposled razbilo tako in tako že nalomljeno voljo, kljub temu pa se ne ubije. Prav v teh sanjarjih

o skrajšanju življenja srečujemo ljubezen do življenja. Vsi 18letni mladeniči poznajo slična občutja:

«Tu kri kipi, tu je moči prevešek!»

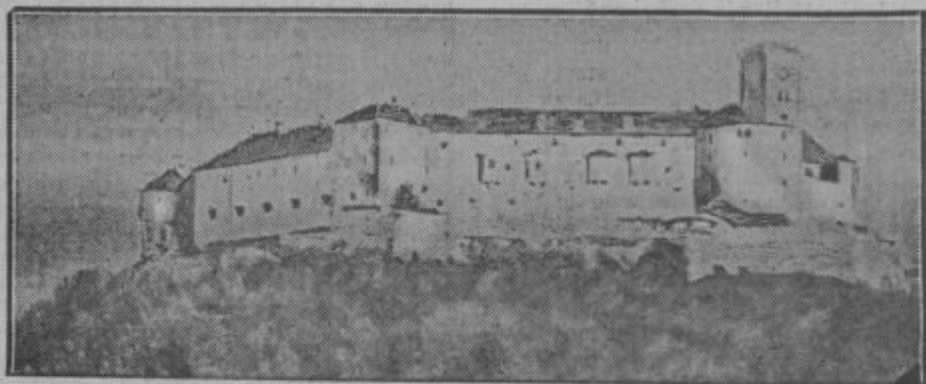
Vendar pa ne bodimo proti Hamletu prestrogi. Hamlet trpi in njegovo trpljenje je bolestnejše, nego trpljenje dona Quijota, težje rane mu zadaja. Slednjega pretepaajo pastirji ali zločinci, ki jih je osvobodil; Hamlet si daje udarce sam, trpinči samega sebe; v rokah drži meč: dvorezni meč analize.

Don Quijote, to moramo že priznati, je zares vrlo smešen. Njegova postava je skorajda najsmušenejša figura, kar jih je kdaj zarisal kak pesnik. Njegovo ime je celo v ustih ruskih muzikov postalo smešen nadevek, o čemer smo se lahko prepričali na lastna ušesa. Ko se samo spomniš nanj, že vidiš v domišljiji sloko, oglato, krivonosno postavo, oblečeno v karikaturne cape, tičečo na mršavem, jadnem konjičku, tem ubogem, večno lačnem in tepenem Rosinantu, ki mu ne moremo odreči neke napol šaljive, napol ganljive soudeležbe. Don Quijote je smešen... ali v smehu je pomirljiva in zveličavsna moč. Ako je resnična prislovica: «Čemur se nasmeješ, to ogreješ,» tedaj lahko pristavimo, da si onemu, ki si se mu nasmejal, tudi že odpustil; nemara ga še vzljubiš. Narobe je pri Hamletu: njegova vnanost je prikupljiva. Hamletova melanholija, bled, a ne mršav obraz (mati pravi o njem, da je tolst «our son is fat»), črna, žametna obleka, pero na klobuku, odlično vedenje, nedvomna poezija njegovih govorov, trajen čut popolne vzvišenosti nad drugimi, hkratu pa zagrizeno uživanje v poniževanju samega sebe — vse to nam ugaja na njem, in nas zgrabi. Vsakomur bi bilo všeč, ako bi zaslovel kot Hamlet, nihče pa si ne bi hotel zaslužiti nadevka «Don Quijote». «Hamlet Baratinskij» je pisal Puškin prijatelju; nikdo se ne mara Hamletu smejati. A prav v tem je njegova obsodba: skoraj ni mogoče, da bi ga kdo ljubil. le Horaciju podobni ljudje se še nagibljejo k njemu. O njih se bomo še pomenili kasneje. S Hamletom ima vsakdo sočutje, kar je tudi umljivo: skoraj sleherni najde v njem lastne poteze. Ali ljubiti ga ni mogoče, to trdim ponovno, kajti Hamlet sam nikogar ne ljubi.

Nadaljujmo to primerjavo. Hamlet je sin kralja, katerega je umoril njegov lastni brat, osvojevalec prestola;

njegov oče vstane iz groba, iz «peklen-skih čeljusti,» da bi mu naročil, naj se maščuje zanj; ali Hamlet se obotavlja, slepomiši s samim seboj, tolažeč se tako, da se norčuje lastni osebi; naposled ubije očima čisto po naključju. Globoka psihološka poteza, ki so se radi nje mnogi celo umni, a kratkovidni ljudje drznili obsoditi Shakespear! Don Quijot, ubog, domala berač, brez imetja in zvez, star, osamljen, jemlje nase nalogo, da popravlja zlo in brani zatirane (ki so mu docela tuji) na vsej zemeljski obli. Kaj mu mar, če se njegov prvi poizkus, da bi osvobodil nedolžnost tlačitelja, sesuje z dvojnim zlom na glavo same nedolžnosti. (Tu mislimo oni prizor, ko don Quijote rešuje fantiča pred udarci njegovega gospodarja; ko pa rešitelj odrine, udari nasilnež desetkrat silneje po nedolžnem fantku). Kaj mu mar, če — misleč, da ima pred sabo škodljive velikane, — napada koristne vetrne mline? Komična lupina teh slik ne sme odvracati naših oči proč, da ne bi iskale smisla, ki je v njih skrit. Kdor se hoče žrtvovati, pa bo najprej preštel in pretehtal vse posledice, vso verjetno koristnost svojega dejanja, ta bo jedva sposoben za kako žrtev. Hamletu se pač kaj takega ne more pripetiti: on da bi s svojim bistrim, finim, skeptičnim razumom zašel v toli debele zmete?! Ne, Hamlet se ne vojskuje z vetrnimi mlini, ne veruje v velikane... pa saj jih tudi ne bi bil napadel, ako bi resnično živeli. Hamlet ne bi storil tega, kar je storil don Quijote, ki je kazal vsem in vsakomur brivčevo skledo, zatrjujoč, da je prava pravcata čarobna Mambrinova čelada; pravimo pa, če bi stopila pred Hamletove oči sama vtelesena resnica, bi se bil Hamlet dolgo obotavljal, preden bi priznal, da je zares ona, resnica... kajti kdo ve, morja tudi resnice ni, kakor ni velikanov. Smejemo se donu Quijotu, ali kdo izmed nas lahko trdi, ko si je vestno izprašal vest, prejšnja in sedanja prepričanja, da je vsikdar in v vsakem primeru razločil brivčevo cinasto skledico od čudodelne zlate čelade?... Zato se nam zdi, da je poglobitvena reč iskrenost in moč prepričanja... izid pa je v rokah usode. Samo ona nam lahko pokaže, smo se li borili s prividi ali pa z resničnimi sovraži in s kakim orožjem smo si pokrili glave... Naša reč je: oborožiti in vojskovati se...

(Dalje prihodnjič)

Vladislav Fabjančič

Imena ljubljanskih ulic, trgov in cest

V Ljubljani, zlasti v predmestjih, je nastala zadnja leta cela vrsta novih ulic in cest, ki jim je treba uradno določiti imena. Že obstoječih ljudskih nazivov zanje večinoma ni. S to dokaj kočljivo zadevo se te dni bavi ljubljanski občinski svet.

Pri tej priliki ne bo morda neumesten kratek historijat o postanku dosedanjih uličnih napisov in o raznih izpremembah, ki so se izvršile v preteklosti, zlasti zadnjega pol stoletja. Iz naslednje razprave bomo videli, kako razmeroma malo je pristnih starih ljudskih uličnih imen v Ljubljani — komaj par ducatov — izvedeli bomo, kdaj in kako so krščevali nove ulice, izkazalo pa se bo tudi, da krstniki niso imeli vedno enako srečne roke, zlasti ne vedno tedaj, ko so prekrščevali stara imena. Na drugi strani pa nam bo ugotoviti, da so se

v Ljubljani vendarle često našli možje, ki so preprečili razne neumestne in popolnoma neutemeljene predloge, s katerimi bi se zgodovinsko lice Ljubljane še bolj zabilisalo, kot se je v resnici. Vsako mesto, ki se diči s svojo preteklostjo, mora brižno gledati na to, da se ostanki in spomini iz minulih stoletij ne zatro brez presodka, marveč se ohranijo za bodoča pokolenja, da si bodo zanamci brez težave mogli predočiti razvoj in zgodovino mesta. Ulična imena so samo majhen del teh spomenikov preteklosti, vendar za njeno spoznavanje velikega pomena. Kaos v uličnem imenovanju mora izginiti. Zavlada naj zgodovinska upravičenost, smiselnost in red. Ta naloga je pridržana sedanjemu in bodočim občinskim svetom.

Če ne bo ravno lahko popraviti v Ljubljani vsega, kar se je zagrešilo

Pogled z Velikega trga mimo Mestne hiše proti stari stolnici

proti smiselnosti in redu pri imenovanju popolnoma novih ulic, pa nikakor ne bo posebno težko vrniti zgodovinskim, ljudskim nazivom staro veljavo. Saj gre, kakor rečeno, jedva za par ducatov takih imen.

Najstarejša imena trgov in ulic je iskati, kakor je po sebi razumljivo, v prvotni Ljubljani. Le-ta je bila razmeroma majhna. Stisnjena je bila med grajskim gričem in Ljublanico, od konca Florijanske ulice do Tranče. Samo ta del mesta je bil prvotno opasan z ozidjem. Okolica današnjega Turjaškega trga, ki se je od začetka pa do l. 1876. imenoval Novi trg, je bila po Valvazorju priključena k mestu že okoli l. 1200., obzidana pa še-le l. 1416. Sedanji Mestni trg, ki nosi to ime od l. 1876., se je začel razvijati tekom 15. stoletja (ceprav so tu že davno prej stale posamezne zgradbe). Z mestnim zidom pa je bil obdan še-le l. 1534. Predmestja so vedno ležala na prostem.

talska vrata« (ob Ljublanici pri vходу v današnjo Stritarjevo ulico) in »Kloštrska vrata« (pri izhodu na Poljansko cesto).

Druga prastara ulična imena¹ med bivšim mestnim ozidjem so nadalje: »Reber« (»Narrensteig«, dalje »Hrenova ulica« (»Krenn«- ali »Chröngasse«), »Rožna ulica« (»Rosengasse«), »Špitalska ulica« (današnja Stritarjeva), »Nemški trg« (sedanji Valvazorjev), »Nemška (ali Ribiška) ulica« (sedaj Križevniška), »Salendrova«, »Gosposka«, »Frančiškanska ulica« (sedanja Studentovska) in tako dalje.

Seveda ne gre teh uličnih imen razumevati v današnjem smislu, ker ni bilo uličnih napisov in tudi ni imela vsaka ulica posebnega imena. Do l. 1770. se niti hiše niso numerirale. »Prej so jih imenovali po gospodarjih, starih primkih ali drugih posebnostih ali pa so njih ležjo opisovali celo kaj obširno in neokretno.«² Šele l. 1770. je bilo uvede-

Novi trg, stoletja staro središče gosposke Ljubljane, ki so ga l. 1876. Nemci prekrstili po svojih glavnih zaščitnikih Auerspergih v Turjaški trg

Na obzidanem prostoru, kjer se je razprostiralo pravo mesto, je bilo po Valvazorjevem zatrdilu »kakih trideset cest in ulic«. Njih imen ne našteva posebej. Izrecno pa omenja (seveda nemško) n. pr.: ulico »Za zidom« (hinter der Maur), današnje Cankarjevo nabrežje; »Žabjak« (am Schabiekh); »Breg« (am Rain); Pod trančo (Unter der Trantschen); Stari trg; Trg pred rotovžem; Židovsko ulico; Novi trg. Dalje nam je izročil slovenska imena šestih mestnih vrat: »Pisana vrata« (pri vходу v današnjo Florijansko ulico); »Vodna vrata« (pred Prulami nasproti izlivu Gradaščice); »Nemška vrata« (na sedanjem Valvazorjevem trgu); »Fistamska vrata« (na sedanjem Dvornem trgu); »Špi-

no prvo številjenje hiš v Ljubljani. Toda numeriralo se je po tekočih številkah celo mesto kot celota, ne pa kot sedaj vsaka ulica posebej, kar so vpeljali šele l. 1876. Razumljivo je torej, da najdemo v najstarejših seznamih hišnih lastnikov sorazmerno malo uličnih imen.³ Pri prvi numeraciji hiš se imenujejo sledeče ulice, trgi in krajevne označbe (seveda v tedaj uradni nemščini):

Sv. Florijana ulica, Hrenova ulica (Krenngasse), Žabjek, Rožna ulica, »Froschplatz«, Sv. Jakoba ulica, Stari

¹ Seveda poslovenjena.

² Vrhovec: »Ljubljanski Zvon« 1894.

³ Še l. 1874 je poročal mestni stavbni urad, da »smo v Ljubljani valeni pri iskanju (hišnih) številki navažati predmestje, ne pa ulice«.

trg, Tranča (»Trantsche oder Neugebau«), Ulica na grad (»In der Gassen gegen das Kastell«), Na gradu (»Am Kastellberge«), Na Rebru, Na trgu (»Am Platz«, sedanji Mestni trg), Solski trg (sedaj Vodnikov trg), Frančiškanska ulica (sedaj Študentovska), Glavna straža (»Hauptwache« pri sed. Krekovem trgu), »Domherrnplatz«, Špitalska (sedaj Stritarjeva ulica, Pri špitalskih vratih, Za zidom (»Hinter der Mauer«), »H. d. M. im Gassel«, Pri tranči, Pri čevljar-skem mostu, Židovska ulica, Čevljarska ulica. Na Bregu (»Am Rann«), Nemška ulica, Salendrova ulica, Gosposka ulica, Pri nemških vratih, Novi trg in Dvorska vrata (»Burgtor«).

V seznamu hišnih lastnikov iz l. 1822. pa čitamo poleg gornjih še sledeče nazive: Krojaška ulica (»Schneider-Gassel«,), Študentovska ulica (prejšnja Frančiškanska). V predmestjih se ne navajajo ulična imena, čeprav so jih imela, kakor bomo videli iz nadaljnje razprave.

V seznamu iz l. 1840. pa že čitamo ime Glavni trg (»Hauptplatz« mesto prejšnjega »am Platz«,), dalje poleg »Reber« še »zweiter Reber« (sedanja Ulica na grad), Sv. Jakoba trg, Za preiskovalnico (»Hinter dem Inquisitions-Hause«), Judovska steza (»Judensteig«), »Dvorni trg« (»Burgplatz«), Obrtniški trg* (»Kundschafts-Platz«), »Schlupf-Gassel«, Ribji trg (»Fisch-Platz«), Ključavničarska ulica (»Schlosser-Gassel«) Lingarjeva ulica (»Linger-Gassel«,), Pred škofijo (»Dom-Platz«), Za stolnico (»Hinter der Domkirche«), Pred šolami (»Schul-Platz« pred staro gimnazijo na Vodnikovem trgu), Na Poljanah: Vodna ulica (»Wassergasse«, sedanja Kopitarjeva ulica, ki se je po letu 1876. imenovala Vodnikova), Gornja poljanska ulica, Dolenja poljanska ulica, Med krojaškimi vrta (»Zwischen den Schneidergärten« okoli današnje Barvarske steze), Novi nasip (»Am neuen Damm«, sedaj Poljanski nasip), Sejmski trg (»Jahrmarkts-Platz«, sedanji Krekov in prejšnji Cesarja Jožefa trg), Streliška ulica, Za streliščem. V šentpeterskem predmestju: »Sallocher Haupt-Strasse« (tako se je nemško imenovala cela današnja Sv. Petra cesta), Kravja dolina, Blatna ulica ali vas

(»Koth-Gasse«, sed. Kolodvorska ulica), Doiga ulica (»Barmherzigen-Gasse«, sed. Dalmatinova ulica), Predilna ulica (»Spinnfabrik-Gasse«). V kapucinskem predmestju: Dunajska cesta (»Wiener-Hauptstrasse«), Frančiškanska ulica, Slonova ulica (sed. Prešernova), Marijin trg, Kongresni trg, Gledališka ulica (sedaj Wolfova), »Klosterfrauen-Gasse« (Poštna ulica ali sedanja Selenburgova), Celovška (poznejša Marije Terezije in sedanja Gospo-svetska cesta). V Gradišču: Spodnje Gradišče (»Untere Gradischa-Gasse«, sedaj Vegova ulica), Tržaška (sedaj Rimska) cesta, Igriška ulica, Gornje Gradišče, Tržaška⁹ cesta (sedaj Bleiweisova cesta). V karlovs-kem predmestju: Zvonarska ulica (od leta 1876. dalje Karlovska cesta; sedanja Zvonarska ulica se je imenovala Pasja ulica (Hundsgasse), Pri toplicah (»Badhausplatz« na Prulah), V Kurji vasi: Karlovska (sedaj Dolenjska) cesta, »Am Kanal«. V Trnovem: Cerkvena ulica, Trnovski nasip, Trnovska ulica (»Tyrnauer-Haupt-Gasse«,), Pri spodnji mestni opekarni, Cesta v mestni log, Ko'ezijska cesta, Pri Glavanovi opekarni. V krakovskem mestnem logu. Krakovo: »Deutschen Grund-Strasse« (od l. 1876. del Emonske ceste), Krakovska velika ulica, Krakovski nasip, Vrtna ulica. Ob Gradaščici, Vodna ulica (»Brunn-Gasse«, sedaj Kladezna ulica).

V seznamu hišnih lastnikov iz l. 1869. ni nič novih imen razen »Bahnhof-Gasse« (prejšnje Blatne vasi, sed. Kolodvorske ulice).

Tako je v glavnem ostalo do l. 1876., ko se je izvršila pravcata mala revolucija v celem sistemu imenovanja ljubljanskih ulic, razdelitve na okraje in numeriranja hiš. Pri tem sta odlično sodelovala zgodovinar Avgust Dimitz in književnik France Levstik.

(Dalje prihodnjič)

⁹ Dve različni cesti sta torej nosili to ime.

⁴ Slovenska imena navajam večinoma po Levstikovem seznamu iz l. 1876.

A. M. Karlinova

Singapore – srce Iztoka

Perujski Inki so svoje staro glavno mesto Cuzec nazvali »popok sveta«, a z mnogo večjo pravico bi smeli tako imenovati Singapore, čeprav je njegovo sedanje ime zgolj popaček malajskega »Sungi pura«, kar pomeni »mesto ob reki«.

Ni je ladje, ki bi vozila skozi Suez, da se ne bi ustavila v tej luki, pa naj je njen cilj Java, Kitajska, Japonska ali daljno Južno morje in ladje, ki se vračajo iz Čila v Južni Ameriki, otovorjene z guanom in nitrati, se srednjč vendarje ustavijo v Singapuru. Toda čeprav ni nikogar, ki se vozi tod mimo, da ne bi vsaj mimogrede posetil to prečudno mesto, je vendar razmeroma le malo ljudi, ki bi slutili, koliko vrednot je nakopičenih v Singapuru.

Kositer in kavčuk prihajata iz zaledja — iz Zedinjenih in še Nezedinjenih malajskih držav —, kitajska skorja z Jave, svila iz Kitajske, leseni izdelki z vložki iz biserne matice, čipkarije in riž iz Cochinchine, slonovina iz Sijama, poper s Sumatre, Evropa in Azija, Afrika in Amerika si v Singapuru podajajo roko. Uvoza je za 152 milijonov 338.000 funtov šterlingov, izvoza za 143 milijonov 137.000 funtov. Te številke govore jasno o pomenu Singapura za svetovno trgovino.

Osemtu pa ki hoče proučevati ljudi in ne blago, nudi mesto še mnogo več; zakaj tod vidiš Kitajce in Malajce, Indijce in Sijameze, Anamite in Žide iz Orienta in neznatno, a zato tem bogatejšo mešanico — kar se tiče tipov — ljudi, ki jih je semkaj pregnala usoda z vseh koncev sveta.

Pred neko sobo, stekajočo se v tesna stebrišča, ki se nalik kačam vijajo med hišami in jih spajajo med seboj, stoji oltar z gorečimi voščenkami in poleg njih cele skladišnice žolnih, čudno preganjenih kosov papirja. Tik za vhomom v sobo stoji miza s svetilimi bronastimi izdelki in darili, rdečimi svečami in snežnobelimi rutami, na stenah pa vise dolgi, v zlatu se lesketajoči spominski trakovi, ki nadomeščajo naše trakove na vencih.

Vrši se ravno spominska svečanost za nekim pokojnikom. Otroci — šest ali sedem jih je, vsi imajo širok trak okoli če-

la in papirnate lampijončke, popolnoma v belem in z dolgimi, piapolajočimi trakovi — žde na kamenitih stopnicah, ki vodijo z ozkega stopnišča na cesto, ter nemo strme na veliko železno rupo, v kateri kupiči neki sorodnik papirnat denar za duhove ter ga sežiga. Bone (budistični svečenik) si je ogrnil črn talar, vzel lampijonček in je šel trikrat v širokem krogu okrog plamena v rupi. Neki dečko izliva čaj iz zelenkaste ročke in zalujoča vdova potiska pred se svoja najmlajša, pri čemer skrbno pazi, da nikdar ne prestopita kroga, ki ga stvarjajo čajne kapljice. Nato so zažgali dve minijaturni hišici, ljubko izdelani iz pestrobarvnega papirja, steklenih biserov, lesenih lutk in bleščice, da jih pošljejo za pokojnikom na oni svet. V večnost je bil poslan celo majhen, surovo izdelan lesen avtomobil . . .

Toda Kitajci niso edini zanimivi ljudje v labirintu singaporskih postranskih ulic. Tamil z zelenim ali rdečim turbanom, s plapolajočo obleko kakor Mojzes pred Faraonom motri s prezirljivo skrivljenimi ustnicami borbo med dvema Malajcema: brezzoba, od starosti skrivljena Indijka v široki ruti, ki ji pada od temena do srede telesa in ki jo je moči tudi potegniti čez obraz, če bi jo slučajno hotel pogledati kak moški — česar pa se ni bati, zakaj roža je že davno postala šipek — sedi pokraj sklode in preizkuša s prsti mehko vlažno gmoto različnih korisov (pekočih zmesi začimb), ki spominja na žolto, rjavo in sivo zemljo; nag otrok prenaša kavo v pločevinastem vedru; zdaj pa zdaj švigne mimo čiti (indijski bankir), ves v valujočih belih rutah, kodrast Madrasi z belimi trakovi na čelu pa kupuje bele bobove rezance, ki leže razprostrti v okroglih košarah iz palmove slame.

Na cesti vse povsodi kuhajo, igrajo, se pogovarjajo: Malajci vlečejo kavčuk iz temačnih skladišč, Kitajci razkladajo na pločnikih lesene maljke, mohamedanci se zgražajo ob pogledu na naložene svinjske pečenke, otroci beračijo ali pa se nagi kriče pode po ulicah, ženske ponujajo ribe, kolače, belkaste riževe krogle na zelenem listju, karnelski kruh in druge dobrote, na cesti pa drve rikše (dvokolnica, ki jo vleče možak), a med

njimi vlečejo počasi in dostojanstveno čudno visokorogi indijski voli vozove z zelenkastimi snopi riža (podolgaste košare), z vrečami lesnega oglja ali črnega lesa za kurjavo, pri čemer samozavestno stresavajo z rogovi, zavarovanimi s toki iz medenine.

Potem, ko si pustil za seboj ulico, poseljeno z Židi, ki so se bogzna odkod pritepli semkaj, ko si se nagledal starin, odprtih kuhinj, skrivnostnih stopnišč, dospeš na breg reke, kjer leže tisoči in tisoči sampanov (kitajskih čolnov) z visokimi slamnatimi strehami in kojih sinje obrobljene ribam podobne oči zve-

vinaste orêhe Južnega morja, so zelo okusni in vsebujejo tri lepa rjava zrnca. Kupila sem si enega in sem ga pojedla iz znanstvene radovednosti.

Toda vsega tega, kar vidiš, vonjaš, vdihavaš, ni moči odeti v besede; tudi je nemogoče ohraniti oni fini čar, ki leži nad indijskim svetiščem z zelenimi kupolami, črno marogastimi od dežja; notri žde pred zlatim oltarjem polnoge rjave postave, a na železnem ogrodju vise štirje zvonovi, ki zvone vsi hkrati, med tem pa se iz ozadja v vedno enakih presledkih oglašča gong. Tudi ni mogoče podati točne slike vsepričujoče

SINGAPORE: Pogled na reko istega imena, polno čolnov domačega tipa, na desni evropski, na levi azijski del mesta

davo bulijo vate. Kitajska vozila morajo biti namreč vedno opremljena z »očmi«, da najdejo v temi pot domov.

Tu razkladajo bisernice in polže, sveže in posušene ribe, morsko travo in sočivje, sladko-gnilo dehteče duriane, tropične krompirjevo rjave sladkorne, hruške ali sapodile, mogočne grozde banan z desetimi, da celo petnajstimi sadovi, živo vijoličaste slive in snope poprovih listov. Iz vročega črnega železnega peska pobira kostanjar svoje kostanje, a na preobrnjenih košarah ponujajo Malajci oreščke, rastoče na trsu, ki zelo spominjajo na tako zvane slono-

simbolike barv, oblike in stvari. Toda če si zna čitatelj predstavljati višnjeve liše med belkastimi in žoltimi, pestrobarvne podobe bogov, lesketajoče se medeninaste predmete, bleščeče svile in jarko tropsko svetlobo, ki preide iznenada v pretečo sivino ter se konča v bobnenju in grmenju — ter doda k temu v mislih vse vekovno se pretakajoče narode iztočnega sveta. Je dobil le majceno predstavo o nepopisnem čaru in o nepopisnih senčnih in nevarnih straneh tega tako močno utripajočega srca Iztoka.

O ubežnikih, malih vagabundih in malem pesniku

Po E. E. Kischu

Ob priliki obletnice boljševiške revolucije.

I.

Včasih je bilo treba prizanašati topovom, štediti z municijo, odložiti preskrbo prehrane, strateški načrti so mogli odreči, — vojake pa je imel car vedno, da jih je naganjal proti frontam Nemcev in Avstrijcev. Neizčrpen je bil človeški rezervuar. (Ali misli kdo na otroke, kadar se govori o Mazurih in o Przemyslu?)

Nato: februarska revolucija, oktobrska revolucija, državljanske vojne proti Denjikinju, Vranglu, Kolčaku, Petljuri, Judeniču, antanti; z justifikacijami v masah, povračili, atentati in prisilnimi nabori, pri čemer je mislil vsak na nasprotnika, nihče pa ne na njegovo dečo.

In potem glad. Armade polodraslih pohajkovalcev so se prekradle in preberačile skozi vasi in mesta, prenočevale na stepah in poljih, se vtihotapljale v vagonne, sedale na odbijače, se stiskale med osi, da bi prišli kot potniki-zastojkarji v bogatejšo pokrajino, v Taškent, mesto bogato na kruhu, v praviljčno morje luči pred Petrogradom ali celo do matuške.

Devet kofovorov ima Moskva in iz vsakega došlega v'aka se znajo zmuzniti mimo policajev in sprevodnikov dečki, ki so mnogo potovali ter poznajo svet in ljudi, da bi našli tovariše, se potikali ž njimi po cestah, nočevali v smetiščih, kotlih, stebrih za lepake zemeljskih jamah in novih zgradbah, da bi beračili in izmikali ročne torbice. Takih minjaturnih vagabundov je bilo v Moskvi na tisoče in jih je še na stotine, da si se je poskusilo vse, da se prepreči ta nevarnost za sedanost in prihodnost.

«Spon-u» (okrajšava za «Socialno-pravovajna ohrana nesoveršenoletnih») = Socialnopravna zaščita mladoletnih) so podrejena štiri moskovska sprejemališča. Dva za dečke, eno za deklice in eno za popolnoma mašine brezdomce v starosti od štirih do sedmih let. V teh kolektorijih ostanejo najmanj dva meseca. Štirinajst dni odpa-

de na fizično karanteno, ostalih šest tednov pa velja psihološkemu in socialnemu opazovanju, po katerem se uravna nadaljnja usoda sprejetih.

Navadno se odda otrok od tod v enega izmed štiristosedmih moskovskih otroških domov. Od teh jih je sto za normalne otroke, ki morejo posecati osnovno šolo, pet in šestdeset za normalne otroke, ki obiskujejo šolo v zavodu, štiri in dvajset s šolskimi delavnicami za asocijalne otroke, petnajst z učilnicami za gojenje sočivja, vrtnarstvo in obdelovanje polja.

Štiri in dvajset domov ima kurze za poklicno izobrazbo, in sicer za nadarjene ter pripravnice za delavske univerze. Deset jih služi kot bivališča za dečke in deklice, ki že delajo v obratih, trije so za slepce, osem za gluhe in neme, dva za slabomne, eden za venerično obbolele, eden za normalne slabiče in eden za epileptične počestne otroke.

Stodevet domov je urejenih za brezdomne normalne otroke posameznih okrajev. Nadalje je še šest in trideset gozdnih šol s stanovanjskimi in učnimi zgradbami v okolici, in sedem «pasilok», otroških mest s 4150 prebivalci, stanovanjskimi hišami, delavnicami, hlevi, gumni šolami, polji in vrtovi, ki jih upravljajo otroci sami. Največje otročje mesto je Puškino pri Moskvi.

Razen tega obstoji za otroke nočni azil, v katerega pridejo ob šestih zvečer, kjer se morejo kopati in dobiti snažno perilo, zjutraj pa se morejo zopet odstraniti, ako ne gredo raje v sosedno hišo, ki je urejena kot dnevni azil. Pet in trideset tisoč mladoletnih stannje sedaj stalno v moskovskih domovih.

V kolektorije spravljajo tudi zločince, ki jih zgrabi policija in obsodi mladinsko sodišče. Prav za prav ni mladinskega sodišča, nego samo «komisija za zadeve mladoletnih» ni obsodbe, ampak le «pravno zdravljenje» in ni mladostnih zločincev, ampak le «mladostniki, ki so prekršili pravni red». Skuša se

odstraniti vse, kar spominja na sodišče, zločin in kazen; samo v težkih primerih, katerih storilci so v starosti štirinajstih do šestnajstih let, se predajo obdolženci reanemu ljudskemu sodišču, ki jih more obsoditi in poslati v prisilno delavnico za mladoletne.

Komisija, ki je sestavljena iz pedagoginje, zdravnika in ljudskega sodnika, ima nalogo, da se briga ne toliko za delikt, kolikor za značaj in vpliv miljeja na otroka. Ta komisija uraduje dnevno in obravnava o privedencih takoj, ko so bili prinešeni iz registrature eventualno prejšnji akti. Na osnovi teh aktov in slučaja, ki je dal povod za aretacijo, poroča nameščeni pedagog, akti, ovadba in pedagog izginejo in kršitelj pravnega reda vstopi. Razvije se razgovor: «Halo, Mitja, zopet si torej tu! Kaj si že zopet požrl?» — «Izmaknij sem oranžo.» — «Eno —?» — «Mislim, da je bila cela papirnata vrečica oranž, ki je ležala na tehtnici.» — «V Tverski, kaj ne?» — «No da, pri neki stojnici.» — «Kdaj pa je bilo to?» — «Pred uro šele ali morda pred dvema.» — «Ob pol dvanajstih torej. Ali nisi bil v šoli?» — «Ne, danes nisem šel v šolo.» — «Samo danes? Boljše je vendar sedeti v takem mrazu v šoli, ko pa potikati se po cestah. Kaj pravita oče in mati, če ne reš v šolo?» — «V tovarno gresta in se ne zmenita za to.» — «Teda; bi se moral zmeniti za to pač ti. Ali hočeš postati tat?» — «Nisem tat.» — «Seveda ne; če človek vzame par oranž, še ni tat. Toda to je pot, da postane tat, zlasti ako ne hodi v šolo. Obljubi mi, da boš hodil odslej redno v šolo.» — «To ne pojde. Učitelj me bo kaznoval, ker že osem dni nisem bil v šoli.» — «Rekel ti ne bo besedice; dali ti bomo listič, da nisi mogel priti. Ali si zadovoljen?» — «Da.» — «Ali moreš dati mož-besedo, da pojdeš jutri v šolo, da ne pišemo lističa zaman?» — «Dam vam mož-besedo, da bom zahajal od jutri naprej zopet v šolo.»

Prihodnji obtoženec, približno trinajstleten, raztrgan, z neenakima čevljava, skoro brez čela, široke brade, stran štrlečih ušes, je ukradel na trgu par galošev. Ponoven delinkvent je, ki je že dvakrat utekel iz zavodov. «S teboj se torej ne da nič napraviti, kaj? Ti nočeš v komuno in ne maraš hoditi v šolo, kaj ne?» — «Neznam tega, kar znajo drugi.» — «Teda; se moraš pač naučiti.» — «Ne morem se naučiti; hotel

bi zopet na deželo.» — «Saj greš lahko v kako poljsko kolonijo.» — «Hočem kot hlapec h kravam in volom. Moj stric me sprejme takoj.» — «Kje je tvoj stric?» — «Pri Ljeningradu je kmet; dovolil mi bo, da spim v hlevu in mi bo dal jesti.» — «Kdaj pa bi se peljal?» — «Če bi imel denar, še danes.» — «Kupili ti bomo torej vozni listek in te posadili v vlak.» — «Ali je to prav res?» — «Obljubiti nam moraš samo, da boš posečal tam šolo.» — «Obljubim že lahko, toda naučij se ne bom ničesar to povem takoj, v mojo glavo ne gre nič...»

Prihodnja: deklica, komaj petnajstletna, z oguljeno astrahansko kučmo in kratkimi lasmi, zavita v razcefrane cunjne, prostitutka brez strehe. Hišni gospodar jo je pred dvema letoma zlorabil. Privedli so jo, ker je kradla perilo, in prosil, naj bi je ne predali sodišču. Dodelijo jo odgovarjajočemu dekliske-mu domu. «Ali naj vas spremlja milicijonar?» — «Ne, zadovoljna sem, da pridem tja.» — «Tu imate denar za električno.» — «Ne potrebujem ga, peš pojdem. Ali bom dobila tam takoj čaj?» — «Da, takoj ga bomo naročili.»

Vstopi trinajstletnik z rdečo kravato, znakom «pionirjev» (skavtov). Ukradel je v eni izmed državnih prodajalnic kup beležnic. «Kaj, rdečo ovratnico nosiš in izmikaš?» — Mladič (jokaje): «Nisem še storil zaobljube.» — «In ko storiš pionirsko zaobljubo, ali boš še odnašal stvari iz trgovin?» — «Ali bom kradel ali pa se zaobljubim. Ni mogoče biti pionir in hkrati tat.» — «In kaj bi storil s seboj, če bi sedel na mojem mestu?» — Obtoženec (premišljuje): «Dal bi si ukor — več ne zaslužim, ker sem storil to prvič in ker tega menda ne bom več storil.» — «Vidiš, mi te pa pohvalimo, kajti ako kdo spozna, da tat ne more biti pionir, postane gotovo uporaben človek.» In sežeta si v roke.

V drugi dvorani uraduje «Opeka», komisija za pravno posvetovanje mladostnikov. Tukaj nastopajo otroci kot tožniki proti svojim staršem ali varuhom. Neka deklica se pritožuje čez svojega očima, ki jo skuša zlorabiti, neki vaje-nec toži svojega mojstra, ki ga eksploa-tira z nadosemurnim delom. V večini primerov se ovaditeljeva oseba ne izve, inšpektor, ki ga vzdržuje otroška komisija v vseh cestnih blokih, ima nalogo zasledovati stvar in intervenirati po možnosti in flagranti. Za to je treba po-

sebne spretnosti, kajti v mnogih primerih, kakor n. pr. v pastorkinem, izve tragedijo tretja oseba le težko. Ako se obtožba upraviči, tedaj pokličejo obdol-

ženca v urad, ga ukorijo ali pa predajo ljudskemu sodišču, ki postopa z očeti strožje nego mladinsko sodišče s sinovi.

A. Debeljak

Gabriel Maurière

Odlični prijatelj Slovencev, g. Fileas Lebesgue je opozoril naslovnika name in tako sva stopila v pismene stike. Ker so prijatelji naših prijateljev tudi naši, sem se nakanil, na kratko predstaviti G. Maurièrea čitateljem «Življenja in sveta». Podatke posnemam največ po obzorniku L' Information Scolaire, dec. 1926, in jan. 1927.

Svoje pesmi je pričel objavljati s 15 leti v smotri Les Coquillots, Prvi roman, *Le Semeur* (Sejalec), priobčen v njegovem 23. letu (1903), pripoveduje zgodbo učitelja, navdušenega za svoj poklic, a nesrečnega v zakonu; naposled se izgubljenega ovca vrne v svoj hlev. Mnogi prizori razodevajo tenkoumno psihologijo, zatrjuje M. Kahn. In slavni kritik Gustav Lanson je zapisal: «Stvar ni brez talenta».

Tri leta nato je izšel *Monsieur Cailloux*, pozneje ponatisnjen v ljudski ilustrirani izdaji Edition moderne. Prikazuje hlapca, ki se s trdim naporom dokoplje do imetja ter odira svoje dolžnike. V trenutku, ko naj bi postal oblastni poslanec, ga ubije eden izmed izkoriščevancev Lucien Maury in Ernest Charles štejeta to delo med krepke kmetijske romane zadnjih desetletij. Selska politika zavzema v njem precej prostora kakor tudi po raznih novelah, ki so jih priobčili listi Grande Revue, Revue bleue, Humanité. Iz sličnega okrožja je zajeta snov tretjemu romanu *Pamphile et Pompon* (1922): sebičnost in povprečnost malomeščanstva. Viktor Margueritte in Franc Nohain povzdigujeja dar opazovanja, ki se razodeva v pričujočem umotvoru. Henri de Régnier ga uvršča med glavne romane, ki prikazujejo francosko politično življenje; Balzacov *Député d' Avis*, Claretiejev *Monsieur le Ministre*, Vogüèjev *Les Morts qui parlent*.

Pikro satiro na vojaški birokratizem vsebuje roman *Au burlingue* (V pisarni). Ta sloj je avtor proučil med vojno, ko je začasno deloval kot pohabljenec v zaledju. Pohvalno so se med drugim izrazili o njem Aleksander Arnoux, René Sudrè in Franc Nohain, znani basnik. Iz enako podsmešnega navdihla poteka povest *L'Homme qui ne meurt pas* (1926), ironična v Voltairovem načinu, različna od Arnouxove *Chiffre*. Zdravnik Olivier Sandreau išče tajnega leka za nesmrtnost.

A la gloire de la Terre smatrajo nekateri ocenjevalci za najboljšo mojstrovino Maurièreovo. Odbor književnikov: L. Des-

scanes, Paul Boncour, V. Margueritte, Severine, Rosny starši, G. Duhamel in R. Dorgelès so mu L. 1923. prisodili veliko slovstveno nagrado 6000 fr. Delo se ne obrača tolikanj na široke plasti kakor na zbrance, učitelje, ki jim je do povzdige rodne grude. Ko je pred nedavnim rektor pariške univerze, Lapie, razposlal po svoji domovini okrožnico, priporočajoč, naj se po možnosti vselej vzbujajo otroku zmisel za prirodne krasote, da se bosta mladi seljak kakor meščan spajala z naravo, prozliknila v dušo cvetlice, travniške bilke, polja in šume, živih vod in mirnih jezer, v tajinstveno sozvočje tisočerih glasov, ki nam dramijo v duhu najbolj vzvišene misli ter obujajo v srcu najčistejša čustva, bi bil lahko priporočal štivo knjige «Slava zemlji», ko ne bi bil to hkratu naturističen roman, primeren zgolj za odrasle, G. A. Pawlowski povzdiguje v njem jasnost, ljubav do narave, lepe orise, H. Casanova pa začenaja takole svoj članek (Nouvelles littéraires 18. VIII. 1923): «Liričen naslov, ki pa nikakor ne izpodbija Plinijevega stavka, navedenega na prvi strani: Plodna, mila zemlja — večna dekla človeških potreb.» Vendar to ni pesnitev, čeprav naletiš čestokrat na ritmično ubranost. To je čvrsto zgrajen roman, poln prikupnih peripetij, a glavna oseba je Zemlja, ki jo trojno ljubi: kot kmet, kot književnik, kot umetnik. Heziod, Virgil, Rousseau, Lamartine (teh imen ne zbiram nepreudarno) so morda izrazili z večjo umetnostjo, nikakor pa ne z večjo silo in iskrenostjo svojo ljubav do mnogolične materinske grude.» E. Guillaumin opozarja v dveh dolgih člankih na vzgojno in socijalno stran zadevnega spisa, ki so ga poleg domačinov (A. Albalat, M. Corday, J. Ernest Charles, P. Mazeydal, A. Cahuet itd.) proslavljali tudi češki, angleški, italijanski, finski poročevalci. André Balz na priliko zaključuje svoje vtise tako: «V Maurièreovih knjigah sem čital redkokje odkritosrenejše in vnikljivejše strani kakor to izpoved vere in ljubezni na čast njegovi Šampanji.»

Le Bel Age je uzri bel dan v zbirki, ki jo vodi sloveča romanopiska Golette. Iz istega vira je kot prejšnji: mladosten in čustven.

Bolj dušeslovni in družboslovni študiji sta *Plus fort que l'amour* (1914) in *Péché oublié* (1926). Ona obravnava verski spor v profesorjevi rodbini. «Problem obojne

vzgoje, mistične in religiozne, je tenkočutno razložen v tem toplim in prostodušnem romanu», prubi'a J. Jacques Brousson, znani avtor *Anatola Francea v copatah in Potovanja iz Pariza v Buenos Aires*; Paul Brulat povečujeje razne vrline zadevne publikacije, Guglielmo Ferrero pa proglašá: «To je eno redkih del izpod moškega peresa, ki v njih jejo jako globoko psihologijo ženske.» Da ne pozabimo na dramatično zasnovani *Pozabljeni greh*: Zakonolomnica izgubi po hudi nezgodi spomin na svojo nezvestobo in se spominja edino-le svoje ljubezni do moža. Ali naj ji soproj odpusti? Predaleč bi me zavedlo, ko bi ponavljal hvalo, ki so jo izrekli izbornemu pripovedniku V. Snell, R. Kemp, Valmy Baisse, B. Crémieux in drugi.

Radi popolnosti navedem zbirko pripovedi *La Politique à Saint-Gengouit* in novelo *La Saison* v letošnji *Revue bleue*. V mladinsko slovstvo pa spada romanček *Peau de Pêche* (1927), daljni sorodnik Vadalovemu Otoškemu postržku. Prevaja se v nemščino in švedščino ter prireja za kino. Gre za pariškega frkolina, nesrečnega sirotka, ki med svetovno vojno najde ravnovesje in srečo na kmetih. Iz bolnice ga pošljejo k stricu, ki ima hčerko Lucijo. Ob zori po prvem spanju na selu začuje mestno dete oslovsko riganje in misli, da tuli tiger. Naslednji odlomek naj pokaže, kako se pariški «Breskovec» pomalem uvaja v podeželske šege in navade.

★

Takoj prve dni me je Lucija vodila po pristavi. Navihanka je znala že tako ukreniti, da me je spremila na kraje, kjer me je mogla kaka reč prestrašiti. Posebno junaški pač nisem bil v novi okolici... Spominjam se hleva: na stelji je ležalo šest zajetnih, mirnih krav, brezbriznih za najin prihod, v toplim ovzdušju, ki me je ščegetalo v nosu. Pobegnil bi bil, ko me ne bi bila sestrična opozorila, da so privezane. Hodila je sem ter tja med živalmi in jih s coklo brcala, da so vstajala ta velikanska telesa.

»Obrni, čada!«

Čada se je odmaknila in deklica je stopila k strašanskemu čelu živali in jo čehljala med rogni.

»To jim dobro dé. Na tem mestu jih zmeraj srbi. Kakor mačke pod grlom.«

»Ampak zakaj le tako premikajo čeljusti?«

»Prežvekujejo.«

»Mhm, že vem.«

»I glej ga no! Čemu pa vprašuješ, če veš?«

»To vem iz knjig,« sem odvrnil.

A po večerji sem pričel gibati svojo čeljust od desne na levo in pa narobe in to mi je vsekakor delalo silno veselje.

Naposled me je Lucija opazila

»Kaj pa počenjaš?«

»Prežvekujem. To je dobro.«

Zakrohotala se je.

Medtem sem po nagonu posnemal živino. Presenečen sem se včasi zavedel, da se med hojo zibljem ko krave, da drobnim kotovce.

Drobnica je živala v obsežnem ovčnjaku, opremljenem okrog in okrog z grabljami, iz katerih je pulla krmo. Ob mojem prvem posetu je pred prihodom zeleno rdeče panige, kakršna sem bil po svoji obleki, vsa čreda pobegnila, se zgnelja v kotu na kup: da si vrgel nanje kroglico, ne bi bila zdrknila na tla med gosto volno. Radovedno sem motril te živalce z njihovim kratkim in smešnim repom, z njihovo ozko glavo, ki jo je malodane sam smrček...

Poparilo me je, ker so bile umazane in siye: dotlej sem poznal samo bele, kakršne sem videl na slikanica. Vse se mi je zdelo tukaj nekam raskavo in manj načičkano nego v knjigah. Zato pa je bilo vse živo.

Ovnov se nisem bal. Bili so primerni moji postavi. Trepljal sem jih in član mi je padal na nekaj mehkega in oljnatega, ki mi je vzbujalo dojem vreče z mastnimi cumjami. Prav nič se nisem čuval, ko se mi je bližal vitorog jarec s povešeno glavo.

»Pazi se mrkača!« je zaklicala Lucija.

Še nisem utegnil odskočiti, ko sem molil vse štiri v zrak na gnoju. Sapo mi je zaprlo. Odkar me je bil avtobus prevrnil, še nisem dobil takega sunka. Komaj sem utegnil opaziti krdelo braví, ki je bežljalo na drugi konec ovčjaka...

Moja omedlevica je trajala samo trenutek. Udarec sem poznal: bil je naravnost na žličico pri želodcu. Parižani to vemo... Ampak ta bicek je vendar prehudo dregnul.

Nič si nisem zlomil. Lucija se mi je smejala. Vsa je prebledela in me drgnila po trebuhu.

»Ti je kaj bolje?«

Silil sem se na smeli. Ko je bila doobra prepričana, da nisem poškodovan se je pomirila.

»To je potuhnjenec Ogibati se ga je treba. Saj ne boš nič povedal?«

»Jaz nikoli nič ne pripovedujem.«

Pristaviti moram, da mi je vračala mlo za drago in zaradi najinih detinskih preprirov me ni nikdar zatožila svojim roditeljem.

Posehdob sem se zavedal, da živali niso igrače. To pa me nikakor ni oddaljilo od njih. Nasprotno. Naučilo me je spoštovati jih in pridobivati njih naklonjenost z lepim ravnanjem. Strahotnega ovna sem si ukrotil s poslasticami.

Aj, živina na kmetiji, kako raznolik svet, kako ima vsaka svoje posebnosti! Govori se: krave, Pju, kaka zmota! V resnici je čada, rdečka, rusa, belka. Nobena ne sliči na drugo. Med konji dobiš nezaupne, ponosne, sladkosnede, trmoglave, plahe. Vse to se mi je kaj naglo razodelo in laglje sem razbiral njih čuvstva nego pri ljudeh. Sicer imajo svoje muhe, a jih urno ugameš.

Pa osel! Tisti oslovski tiger! Nekoliko sem mu zameril, da se je izdajal za zver, in sram me je bilo tega spomina. Dosti se nisem zmonil zanj. Stari čemernež mi ni bil po volji. Neki dan pa mi je vendar precej čudno napletel. Stal je na koncu malovrednega pašnika za poslopji, kjer so rastle koprive, trpotec in dresen, nepremično v smeri vetra, kakor da stojé spi. Pogledal sem mu v oči, ali res spi. In ker sem imel šibo, sem ga oplazil po hrbtu, da bi se preveril. Niti ganil se ni.

Mahoma me je imelo, da bi ga zajezdil. Posrečilo se mi je, saj če sem bil jaz majhen, on tudi ni bil velik.

Pa glej ga kleka! Toliko da sem ga zakoračil, poskoči in se spusti v dir hitreje, nego bi si bil mogel misliti. Vajen sem ga bil videti klavrnó stopicajočega okoli domačije. Z nosom na vihu sem se oprijemal za staro ščet njegove grive, medtem ko me je moj tiger nesel s četrto brzino proti domu...

Vstopil sem na dvorišče krčevito se oklepaioč oslovega hrbitišča in glasno vřeščeč. Satanska žival se je ustavila tik pred svojim hlevom in v naglici sem spolznil na tla. Toda Lucija se je že režala kakor iz uma in očka Tratar me je gledal s pritajenim nasmeškom, rekoč:

»He, he, mali...«

Sramoval sem se, ker sem si upal zahajati gospodarjevega osla. Nepremagljiv nagon žene deco, da zvrča svojo krivdo na druge. To sem storil seveda tudi jaz:

»Jaz nisem kriv, striček! On me je...«

»On te je spravil sebi na križec?«

Tega si nisem drznil trditi.

»Pa si mogel čisto sam?«

Napuh me je prevzel:

»Saj bi prišel tudi na konja.«

»Kadar te bo kaj več v škornjih,« mi je rekel pokojno.

Videl sem, da se ne srdi. In posehkrate sem često meril svojo rast: postavljaval sem se ob liska, najstarejšega in najmirnejšega od treh konj. Segal sem do sive maroge, ki jo vidim še sedaj, pod ogrljakom. Iztegal sem roke, na prste vzpet, prijemal grivo in čakal kot zmagoslavja dne, ko bom mogel na njegovih hrbenenci skozi glavna vrata liki armadni poveljnik, kajti vojne slike sem tedaj prav izlahka mešal s svojimi poljskimi sanjarijami.

Kdor ni prebil, svojega detinstva na deželi, ne ve, koliko miline imajo neke živali za malčke. Verjemite mi, lisku sem bil prijatelj. Kadar sem bil poleg njega, ni nikoli napravil kretnje, ki bi mogla biti nevarna zame.

Ni bilo dolgo čakati, pa sem se že upal pomoliti mu na široko razprti dlani, da me ne bi z zobmi, peščico pšenice, ki jo je zgrabil z debelimi šobami. Ako sem se bližal, je okrenil glavo in zarezgetal; to je bil njegov pozdrav.

Ponašal sem se s tem, da je bilo tolikšni živali — desetkrat onolikšni kot jaz — mar za poredneža, kakršen sem bil, in da me je slušala, ter sprejemala moje trkljaje po zadnjici in božanje po nozdrvih z vidnim veseljem.

»Zmerom se mu pleteš ob nogali, še pohodil te bo,« je godrnjala teta.

Smejal sem se in lisec se je moral tudi smejati... Kako mehka mu je bila dlaka!

Skoraj sem ga znal vpreči. Komaj je bil seveda še pretežak zame, ali umel sem zapeti podprogo, pritrditi zaprežnice, nasaditi žvale. Po dveh mesecih, odkar sem bil tam, mi je rekel stric, s katerim sva se peljala na travnik:

»Ná, primi vajeti!«

V prsih mi je zaplalo in slušal sem.

»Ne vleci, samo na lahko jih drži.«

Poučil me je. Sicer je bil lisko toli krotak, da je bilo le rahlo potegniti volje na desno ali na levo, pa jo je zavil na prečni kolovoz.

»Trdega gobca nima. Če ga češ ustavití, ti ni sila z vajeti. Reci ,ho!' pa bo zadosti.«

Divno! Nobeden stroj ni bil voljnější, okretnejši od tega velikega živega telesa.

Ta pozornost mojega strica, da me je postavil za voznika, mi ga je priljubila bolj nego vse druge njegove dobrote. Nobena stvar ne priklene otroka tolikanj na odraslo osebo, kakor ako se postopa z njim po moško. Rad bi bil skočil očetu Tratarju okoli vratu, pa je bil prevelik. Sicer pa na selu ni navada, objemati se za vsako malenkost, saj se ljudje vidijo slednji dan. Zato sem se mu kar obesil za rokav, ko sva se vrnila, in skakotali liki naš kužek Tom.

»To je imenitno, striček! Bom še kočijažil, jelite?«

Lisko je bil zda moj. Nosil sem mu otavo, oves. Bil sem celo nekam pristranski in sem mu kladel večje deleže na stroške drugih dveh; on je bil najstarij!

Ako je treba prikleniti otroka na grudo, po mojem mnenju ga ni boljšega nego ta oblast nad živino, dobro krmjeno in negovano, ki vam je hvaležna. Osobito konji, čijih mogočne mišice se natezajo in gomazajo pod kožo nalik podlasicam v vreči, so mi vsekdar obujali dojem sile, ki me je navduševala, in razumel sem, kako pomembno je tudi, da bodi kmetovalec čvrst! A jaz sem imel še tako drobne ročice!

Ta ljubezen do lisca me je pahnila v trapasto prigodo, ki pa mi je bila podobna! Pol leta sem bil že pri stričevih. Občinski bobnar je naznanil, da bo treba prignati vse konje na trg radi pregledovanja.

»Da nam le ne bi katerega vzeli!« je dejala teta.

Vzeti nam lisca! Noge so mi k'ecnile. Vedel sem, da je vojaška gosposka že zahtevala nekaj konj. Stric je lopil s pestjo:

»Če mi katerega poberejo, naj sami orjejo. Jaz se ne pritaknem več pluga.«

Tega kajpak ne bi bil storil. Ali misel, da bi utegnili poseči v njegovo konjušnico, ga je vrgla iz tečalev.

Otožno sem vzdihoval ob liscu, kar me obide misel in mi prešine vsjo glavo: nič drugega nisem več videl. In sporazumno sem potrepljal svojega prijatelja po plečih.

Kako sem iztuhtal dan pregledovanja, se več ne spominjam. Ali posrečilo se mi je, da sem neopažen odšel zdoma z liscem. Po tesnih stegnah sem tihotapil k studencu, potem pa na barje nasrčeno z ločiem, ki ga obdaja. Bilo je v vinotoku, in ker ni bilo drugega opravila, sem ga pogosto gnal na pašo, če ni bilo

sole. Tokrat pa je bila nedelja. Nič posebnega, če odidem z njim... Ah kaj! Porečem jim, da sem pozabil na pregled, ali karkoli, toda lisec bo rešen! Hitital sem se, ker sem jo tako imenitno zagodel vojaštvu, pa še na kraju pameti mi ni bilo, da bi utegnili spraviti strica v hude neprilike.

Ondi sva ostala vse dopoldne. In ko je bilo solnce tik za zvonikom, sem se odločil, da pojdem domov. Šele sedaj mi je začelo rojiti po glavi, da sem morada naredil veliko neumnost. In nič kaj imenitno mi ni bilo pri srcu, ko sem privezal lisca. Stric se je pravkar vrnil z rjavcem in belcem.

»Kako to, da si odpeljal lisca? Toliko da mi niso naprtili tožbe, ohodke in zapor. Veš, med vojno se ni šaliti. Iskali smo te. Kod si se potikal, ti potepenec potepinski?«

Moja krasna zgradba laži se je zrušila. Čutil sem, da se mi lice kremži. Naj sem še tako stiskal čeljusti in napenjal mišice na čelu, spustil sem se v jok.

»Bal sem se, da nam ga vzamejo!«

»Tepček, kaj takega ni smeti,« je rekel.

Toda opazil sem, da se mu je glas omilil.

»Nobenega mi ne vzamejo... Ampak brez kraja in konca je bilo treba govoriti. Pripovedoval sem, da je prestar... Dobro so se nakričali nad menoj in mi grozili, da me spravijo v kašo, pa je minilo.«

Bil sem potolažen.

»Ali ga imaš tako rad, našega lisca?«

»Mm.«

Toliko da nisem vnovič brizgnil v plač, a vrnila se je Lucija, in ker je njen oče odšel in me je ona začela oštevati, sem ji — vedoč, da gospodar prav za prav ni nejevoljen — porodno zadrobolil napev »Marička zajtrk nese« kar jo je razkačilo; tako sem imel dvojno zadoščenje...

Izpodnebniki

so povzročili doslej malo Eloveških žrtev. Profesor dr. Scherrer (Amerika) je leta in leta proučeval vire in dognal samo en primer nesreče, ki jo je povzročil meteor: drobec takega prevesno kovinskega bolida je lani usmrtil nekega Indca, letos pa je nedavno ubil sličen odlomek nekega otroka v Tokiju.

Nov turški korak v Evropo

Konec arabske pisave v Turčiji

O tem zanimivem predmetu je napisal prof. dr. G. Weil, ravnatelj oddelka za orijentalške jezike v pruski državni knjižnici članek, iz katerega navajamo naslednje odstavke:

Angorska vlada odpravlja zavito, ornamentalno učinkujočo turško-arabsko pisavo in jo nadomešča z latinico.

Nekako pred 1000 leti so Turki sprejeli arabske pismenke, čeprav niso bile prikladne za njihov jezik. Sprejeli so jih zato, ker je bil v njih napisan koran in kanonske knjige islamske vere, ki jo je skozi stoletja predstavljalo turško cesarstvo.

Arabska pisava ima že ta nedostatek, da ne more natančno podati turških glasov. V arabskem jeziku kar mrgoli sičnikov in guturalnih glasov, ki jih turščina ne pozna. V primeru z arabščino je v turškem jeziku vse polno vokalov, ki se spreminjajo. Ekvivalenti torej manjkajo. Vzporedno z arabskimi pismenkami pa se je vrnilo v turški jezik vse polno arabskih izrazov. Turški teksti so iz tega razloga posebno za tujca zelo težki. Kdor ne obvlada hkratu arabščine, ne pride turščini do jedra.

Drugo vprašanje je, če je baš to vzrok, da je število analfabetov v Turčiji tako veliko. Pribiti je treba, da umejo docela čitati turščino samo absolutni visokih šol. Gotovo je bila tudi ta činjenica merodajna, da se je Kemal paša odločil uvesti v svoji državi latinico.

Ustanovila se je komisija iz učenjakov, pisateljev in poslancev. Med njimi sta bila posebno dva: Jakub Kadri in Mehmed Emin, ki sta mnogo pripomogla, da se je stvar tako rešila. Dognanja te komisije so se natisnila in razširila med ljudstvo.

Dosedanja turška pisava je bila čisto historična. Pisati se je morala z arabskimi soglasniki, kar je zahtevalo veliko učenost in znanje. Z uvedbo latinice

jadra turški jezik v nasprotni ekstrem. Zdaj se bo na Turškem pisalo tako, kakor se govori. Pravilo bo: Piši, kakor govoriš! Soglasnika b in g, ki se izgovarjata kakor p in k, se bosta odslej pisala tako, kakor se izgovarjata. S končnicami sta se pisala v besedni rabi n. pr. »arge« in »liebe«, izgovarjala pa kakor »ark« in »liep«. Tudi tuje besede in fraze se bodo pisale strogo fonetično, n. pr. ne več »vis-a-vis« ali »comme il faut«, ampak: vizavi, komifö.

Čitanje v turščini bo s tem zelo olajšano. Obvladal ga bo lahko vsak, ki pozna 28 pismenk. Za natančnega poznavalca turščine pa bo to delo tudi posej zelo težko. Predpostavljam namreč, da bo moral vsak tenkosluhi turški lingvist v bodoče prav tako kakor doslej obvladati arabščino. Največje zapreke in težave mu bodo povzročali soglasniki h, z, s in drugi.

Tudi Turčija govori v vsakem kraju drugače, t. j. ima mnogo narečij. Pri pravilu: Piši, kakor govoriš! se je bilo treba odločiti za eno ali drugo narečje. Komisija se je izrekla za carigrajsko narečje. Ker tvori carigrajski okoliš jedva desetino sedanje Turčije, se bo moralo tega narečja učiti devet desetih vseh Turkov.

Pisanje nove turščine bo torej precej težko. Da bi se težave kolikor mogoče omilile, pravopis pa po možnosti izenačil in poenostavil, je parlamentarna komisija ukrenila še nekaj drugega: odobrila je slovar, ki vsebuje 40 do 60 tisoč turških izrazov. Ta slovar bo obsegal vse turške in arabske besede, ki se bodo morale pisati samo tako, kakor je sklenila komisija. Odslej bo moral vsak pismen Turek nositi v žepu ta slovar in se ravnati po njem.

Stara pisava bo kmalu izginila iz listov brošur, knjig in plakatov. S tem, da se bo turška deca učila samo 28 pi-

Cumhuriyet

smenk, se bo število analfabetov gotovo skrčilo. Ne smemo pa pozabiti, da bodo na ta način prišli klasiki obveljavo. Mlademu rodu ne bodo več to, kar so bili doslej — živ del naroda in njegove duševnosti. Z njihovimi deli se bodo posihmal ukvarjali le filologi in učenjaki. Turki pa bodo uporabljali dve vrsti jezikovnih pripomočkov. Kdor bo

hotel pronikniti v staro turško slovstvo, se bo moral naučiti poleg latinice še staroturško pisavo, zraven pa tudi arabščino, oboje kot tuja jezika. Seveda bo to marsikoga iz stare generacije bolelo, angorske vlade in parlamenta pa ne bo omajalo v trdnem prepričanju, da se z uvedbo latinice Turčija le preporaja po vzoru evropskega zapada.

STAMBUL: Džamija (mošeja) sultana Valida z novega mosta

Ciparji, izumirajoči lovci

Ptice lovimo pri nas po večini le zaradi lepega petja. Italijani jih pa lové v mreže, na zanke in na limanice vse tudi zato, ker se jim zde slastna jed. Lovci seveda jih tudi iz istega vzroka mnogo postrelé ali pa zato, ker jim roparice delajo v loviščih veliko škodo. Naš tičar pa lovi le cipe, šoje, brinovke in še nekaj drugih ptic, da si pripravi iz njih okusno večerjo. V mmožinah

pa pri nas nikjer ne love malih ptičic, razen cip, in še te le v ljubljanski okolici. Zadnja leta jih je vedno manj in tudi ciparji izumirajo. Pred vojno so Trnovčanke in Krakovčanke s solato prinesle na ljubljanski trg tudi še oskubljene cipe, da si je to delikatno ljubljansko specialiteto lahko privoščil vsakdo za mal denar, sedaj pa mora že imeti dobre znanke in protekcijo pri

ciparjih, da jih vsaj enkrat na leto lahko pokusi.

Ker z lovom na cipe, ki je bil nekdanj glavna jesenska zabava Ljubljancanov, in s ciparji izginja značilna domača zanimivost, naj jo na kratko opišemo, da se ne pozabi.

Naši tičarji so kolikor toliko usmiljenega srca in ptic ne moré, kakor že rečeno, v množinah, razen cip, pa tudi druge ptice lové z dovoljenjem ali brez njega samo takrat, ko si ne gradé

cu privežana vrh 1 m visokega kola, drugi konec pa cuka cipar v utici, da poskakujejo in frfotajo od tal ptički, ki so na glavni vrvici privežani s tankimi, 1 m dolgimi nitmi.

V utici skriti tičar s posebno piščalko posnema čivkanje ali »sikanje« cip, da jih privabi v bližino. Ko prileté, začne cukati rizo, da poskakujejo privezane cipe od tal in skušajo odleteti. Ko jih nad travnikom leteče cipe zagledajo, se spuste nižje in posedejo po ragljah, kjer

ZADNJI CIPAR

Marenkov Fronc iz Trnovega natika v svojem lovišču limanice na raglje. Pred njim na njegovi desni stoji visoki »rajsponk«, okrog pa vise na kolih kletke z vabniki

gnezdec, ne ležejo jajčk in ne pitajo mladičev. Tudi cipe lové le jeseni, ko se selijo čez Ljubljansko barje proti jugu, češ da se tu zredé in jih ne privoščijo Italijanom.

Ciparske priprave niso majhne. Potrebno je na stotine limanic, ki so gosto in prav rahlo nasajene na »raglje«, ki jih vidimo na naši sliki. Takih široko razkračenim vilam podobnih ragelj pa mora biti 30 do 40, da je skoro ves z drevjem obdani travnik poln. Raglje stoje navadno v petih enakih vrstah in le srednja je za polovico krajša. Na praznem prostoru je nameščena »reza« ali »riza«. Ta naprava je 20 m in več dolga močna vrstica, ki je na enem kon-

se jih oprimejo rahlo pritrjene limanice, tako da popadajo z njimi na tla ob najmanjšem dotiku. Kakor bi trenil naglo, jih tičar pobere in spravi v »ravšelj«, da skrite v ravšlju pod smrekovimi vejami tudi še jetnice vabijo svoje znanke v past s čivkanjem.

Zanimiv je lov tudi z »rajspavmom« ali »rajsponkom«. Ta »Reisbaum« s tremi ali štirimi ponarejenimi mladškami (= Reis) je poln limanic in se dá dvigati in zopet spuščati okrog nizkega kolena, da se lahko nadomeste pri lovu izpadle limanice. Rajsparm mami cipe in tudi male pevke z jelševimi storžki, ki so zatakneni pod limanicami. Največ ptičkov pa seveda privabi-

jo vabniki, ki so razvrščeni v malih kletkah okrog in krog lovišča.

Ciparska sezona se prične že avgusta meseca, ko s planin prileté planinski ščinkavci ter v nižini zamenjajo svoje ime v obvodne cipe (*Anthus spinoletta*). Te so največje, samo malo jih je. Še redkejše so pa pri nas rjave cipe (*Anthus campestris*), ki se k nam le slučajno zaleté iz severnih krajev. Na Posavju pa gnezdi drevesna cipa (*Anthus trivialis*), ki tudi še ni prava. Navadna cipa (*Anthus pratensis*) priletí jeseni v naše kraje s severa v velikih jatah. Zelo je po barvi podobna vrabcu, kakor tudi njen spremljevalec, ki se imenuje navadno morski vrabec (*Rohrammer*, *Emberiza schoeniclus*). Ta je doma po velikih močvirjih madžarske nižine in gnezdi menda tudi v Prekmurju.

Ves avgust, september in oktober ima cipar opraviti skoraj s samimi tuj-

kami in sezonskimi gosti. Loviti čez Verne duše mu pa prepoveduje ciparska čast. Ni ga namreč pravega ciparja, ki bi se ne držal starih pravil, zato med njimi tudi nikdar ni bilo morilca, ki bi lovil na limanice in v ogromne mreže vse ptice brez razlike, kakor na milijone ugonobe v Italiji nežnih pevk ob selitvi na jug, ob njih vrnitvi v domovino in jih celo ob gnezditvi ne puste pri miru. Samo v enem dnevu so na trgu v Genovi prodali 6 centov lastavic, v Bresciji pa v enem mesecu 400 tisoč ptic-pevk. Zato tudi v tej deželi, ki se ponaša ob vsaki priliki s svojo starodavno podedovano kulturo, skoraj ni več ptičjega petja. Ni čuda, saj podavijo Italijani celo vsem drugim narodom svete lastavice, ki prinašajo blagoslov gostoljubnim hišam, kjer gnezdi. Varujmo jih, da nam ostanejo zveste naše ljubke prijateljice!

C. R. Rosendahl

Konec ameriške „Kraljice zvezd“ v orkanu

Spričo zanimanja za prekomorske polete z zrakoplovi Zeppelinovega tipa je sestavek Američana C. R. Rosendahla, poveljnika zračne križarke «Los Angeles», posebno aktualen. Pisec pripoveduje, kako je «Shenandoah» (Kraljica zvezd) postala plien pošastnega orkana.

«Shenandoah», zgrajena po vzorcu nemškega vojnega tipa »L. 49«, je bila ponos ameriške mornarice in njen najdražji element. L. 1923. je začela s poskusnimi poleti. Posebnost tega zrakoplova je bila, da balončki niso bili napolnjeni z vodikom, ampak s helijem. Do jeseni 1925 je vodil zrakoplov kapetan Landsdowne. Križaril je z njim ob vzhodni in zapadni obali Amerike. Vendar je postala »Kraljica zvezd« popularna šele po pustolovni dogodivščini, ki je obstojala v tem, da jo je vihar nekoč odtrgal z jambora v Lakehurstu in jo nesel s seboj. K sreči je bil tedaj v zrakoplovu nemški letalec, kapetan Heinen, ki je rešil posadko in zrakoplov.

Dne 1. septembra 1925 je prejel poveljnik Landsdowne od podtajnika državne mornarice nalog, da mora odpluti z zrakoplovom v Ohio. Navzlic temu, da so javljali iz teh krajev hude viharje, se je Landsdowne moral pokoriti. In »Shenandoah« se je dvignila — v svoj hangar pa se ni vrnila nikoli več.

Helij, ki naj bi zrakoplov čuval ognja, je postal zanj usoden. Mornari-

ško poveljstvo je zaukazalo, da je treba s helijem zelo štediti. Zato so skrčili 18 plinskih celic, s katerimi je bil zrakoplov opremljen v začetku, na 10 celic. V ranih urah 3. septembra je skušal Landsdowne pristati. Zrakoplov je zašel v močan vihar. Mehanična sredstva za višinski polet niso več zadostovala. Posadka je morala odpreti prežračilnike in izpustiti plin. Da se to doseže, pa je bilo 10 ventilov premalo. Orkan je pograbil zrakoplov in ga je nesel iz višine 400 m petkrat tako visoko, 2000 m nad morje. Katastrofa je bila neizogibna.

Slične dramatične trenutke je najbrže doživela posadka »Zeppelina« pri Bermudskih otokih, ko je vihar preluknjal ladjo.

O zadnjih urah »Kraljice zvezd« hrani avtentično poročilo »American Society of Naval Engineers«. Glasi se takole:

»... Nekako ob 3. uri 30 minut zjutraj so me zbudili, da bi zamenjal v službi poročnika Hanrocka. Prevzel sem poveljstvo. Smer vožnje je bila takrat izpremenjena; ladja se je s tem

hotela ogniti viharjem. Na severu in vzhodu je bilo videti, kako grmi in se bliska v oblakih. Dano je bilo povečanje, naj se zrakoplov spusti v nižino 640 m. Brzovjavi za stroje št. 1, 2 in 3 so kazali brzo, vsi ostali pa počasno vožnjo. Zadnja orijentacija je bila ugotovljena ob 4. uri 35 minut. Zrakoplov je plul domnevno nad Buffalom ali Plessantvilleom.

Kapetan Landsdowne je bil zaradi vremena v velikih skrbeh. Najbolj ga je dražil orkan, ki mu je zrakoplov pravkar ušel. Pregledal sem aparate za merjenje burje in sem dognal, da se pred zrakoplovom pojavlja oblak.

O tem oblaku izprva ni bilo mogoče videti, če se nam bliža ali če samo narašča. Krmilar je javil, da se zrakoplov naglo dviga. Izdano je bilo novelje, da je treba ladjo potisniti kolikor mogoče navzdol in uporabiti nižinska krmila. Zaman. Zrakoplov ni hotel ubogati.

Kmalu smo bili tako visoko, da nas je višina že navdajala z obupom. In zgodilo se je nekaj, česar ne morem pojasniti. Zrakoplov se je umiril in ni več sunkovito šel kvišku. Trajalo pa je le malo časa. Nenadoma se je dviganje ponovilo. Šli smo navzgor 2 m v sekundi. Z vso naglico smo začeli odpirati prezračilnike, da bi izpustili čimveč plina, kar nam je res pomagalo. Kmalu smo se ustavili, potem pa smo začeli padati.

Padanje je bilo mnogo strašnejše in groznejše od dviganja. V dveh minutah smo prišli precej navzdol. Mehanik pri stroju št. 2 je javil, da se je motor ustavil. Bil se je preveč ugreel . . . Enako poročilo smo prejeli tudi od stroja št. 1. Nastala je zmešnjava, ki se je še povečala, ko smo ugotovili, da gremo zopet kvišku. Niti zavora ni več pomagala. Orkan je dobil zrakoplov svojo oblast. Kapetan Landsdowne je pritekkel k meni in me je prosil, naj grem k posadki, da zmeže z ladje gorivo, ki je bilo najopasnejše.

Povzpel sem se po lestvah. Tedaj sem začutil, da se je lega zrakoplova spremeni. Imel sem občutek, kakor bi se nekaj prekucnilo. Ko sem lezel po vrvestih klinih navzgor, se mi je videlo, kakor bi nekaj ne bilo v redu. Trdo sem se moral boriti, da sem dosegel hodnik in tanke z gorivom. Nikjer ni bilo nobenega častnika in nobenega moža posadke. Sam nisem prišel dalje kakor do obroča št. 150.

Tam se je šele začelo. Začelo je bučati, kovinasti deli so rožljali in škripali, č. tega ne morem opisati. Napeti hodnik se je odprl. Povsod so nastale reže. Sklepal sem, da se je gondola, namenjena za vodjo zrakoplova, odtrgala o' trupa.

Ko nas je zaneslo, je bilo čutiti, da se je nekaj odličilo. Kmalu sem moral tudi spoznati, da se trebuch zrakoplova, v katerem sem bil sam, guga in maje. In nčto udarec ob zemljo! Takoj mi je bilo jasno, da je udarila ob tla gondola, ki se je najbrže razbila.

Zganil sem se in zdelo se mi je, da sem sam samcat. Kričal sem na vse pretege in na vse strani. Nič odgovora. Šele pozneje sem spoznal, da sta ostala živa nadstrojnik Halliburton in pomočnik Shevlowitz. Rešil se je tudi poročnik Meyer, ki mi je na klic odvrnil, da so živi še poročnik Anderson, polkovnik Hall in nadmornar Carthy. Glede teže sem naknadno ugotovil, da smo bili neverjetno dobro porazdeljeni po trupu zrakoplova. Samo temu se imamo zahvaliti, da smo ostali živi.

Pogledal sem na uro. Bilo je 6.45 zjutraj. Najbližje mesto je ležalo pred nami — Ohio.

»Kraljica zvezd« je bila uničena, raztrgana, večji del posadke mrtev, med drugimi tudi poveljnik zrakoplova, kapitan Landsdowne. Mnogo njih, ki so ostali pri življenju, pa je odneslo s te vožnje težke poškodbe. Ameriško ljudstvo je izgubilo zaupanje v Zeppeline. In nezaupanje se je še bolj povečalo, ko je prišla nesreča togega zrakoplova »Z. R. II.«. Ogrodje se je na poletu prelomilo na dvoje. Posadka in komisija sta zapadli smrti. Šele »Z. R. III.«, nemški zrakoplov, ki so ga v Ameriki prekrstili v »Los Angeles«, si je zopet pridobil naklonjenost Američanov. Prekomorski polet »Zeppelina« z dr. Eckenerjem pa je to zaupanje še bolj utrdil.

Kava na Francoskem

Pomorščakj iz Marseillea so jo zanesli domov sredi 17. stoletja ali morda še prej. V Parizu jo je pokazal Jean de Thévenot l. 1655., razširil pa jo je največ Soliman Aga, poslanik sultana Mohameta IV. (1669.). Spočetka se ta pižaja ni mogla prav udomačiti, še gospa De Sévigné te napovedovala, da bodo ljudje skoraj pozabili te novotarije. Zdravniki so jo prepovedovali kot kvarno zdravju, vendar kava je zmagala.

ITALIJANSKI KAVALIR
z vabnikom in podavljjenimi lastavicami

Današnja umetniška priloga

«Grad Otočce pri Novem mestu», ki krasi današnjo številko, je reproduciran po fotografiji amaterja, ki se skriva pod psevdonimom Emte. Grad je zlasti znan iz Tavčarjevega romana «Otok in Struga».

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrletno 15 Din. mesečno 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi. Ljubljana Prešernova ul. 54.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 liri, četrletno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir. — FRANCIJA mesečno 3 franke, ČESKOSLOVASKA mesečno 4 krone. AVSTRIJA mesečno 63 grošev. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Burko. — Izdaja za konzorcij Adolf Rihnikar. — Za «Narodno tiskarno d. d.» kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto: Emila

Grad Otočce pri Novem mestu